

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Освітня програма: Соціальна робота. Управління
соціальним закладом

Спеціальність: 231 Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

Соціальна підтримка громадян в «Університеті третього віку»

студентки Романчук Алесі Романівни

Науковий керівник - Конончук Антоніна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти:

1. Останіна Н.С., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
2. Кирилюк С.Д., канд. пед. наук, вчитель-методист Ніжинської гімназії № 3.

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Професор _____ « ____ » ____ 2019р. Криловець М. Г.

Ніжин – 2019 рік

АНОТАЦІЯ

Романчук А. Р. Соціальна підтримка громадян в Університеті «третього віку» - Рукопис.

Робота на здобуття магістра за спеціальністю освітнього ступеня магістра «Соціальна робота». Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2019.

У роботі розглянуто проблему соціальної підтримки людей похилого віку в контексті оптимізації освітнього процесу цієї категорії населення. Здійснено аналіз зарубіжних і вітчизняних практик видів соціальної підтримки та наукових засад освітнього процесу громадян похилого віку. Охарактеризовано зміст та досвід діяльності «Університетів третього віку» як соціально – педагогічної послуги в Чернігівській області. Досліджено головні потреби, домінуючі риси характеру та рівень конфліктності людей похилого віку, які отримують соціально – педагогічну послугу «Університет третього віку» на базі Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціально – педагогічна послуга, люди похилого віку, моделі освіти людей похилого віку, Університет «третього віку».

ANNOTATION

Romanchuk A.R. Social Support for Citizens at the Third Age University - Manuscript.

Work for a master's degree in the specialty of master's degree in social work. Nikolay Gogol State University of Nizhyn. Nizhyn, 2019.

The paper deals with the problem of social support for the elderly in the context of optimization of the educational process of this category of population. The analysis of foreign and domestic practices of types of social support and scientific foundations of the educational process of elderly citizens is carried out. The content and experience of activity of "Third Age Universities" as a social - pedagogical service in Chernihiv region are characterized. The main needs, dominant character traits and the level of conflict of elderly people receiving social and pedagogical service "Third Age University" on the basis of the Territorial Center for Social Services (provision of social services) of the Nizhyn city council are investigated.

Key words: social support, social - pedagogical service, elderly people, models of education of elderly people, Third Age University.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ	
1. 1. Наукові засади освітнього процесу для людей похилого віку.....	10
1. 2. Види соціальної підтримки людей похилого віку.....	15
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ «ТРЕТЬОГО ВІКУ»	
2. 1. Історичний аспект виникнення зарубіжних Університетів «третього віку».....	26
2. 2. Діяльність «Університету третього віку» як соціально – педагогічної послуги.....	39
Висновки до другого розділу.....	46
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТОВНО – МЕТОДИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ «ТРЕТЬОГО ВІКУ»	
3. 1. Дослідження змісту діяльності «Університетів третього віку» в Чернігівській області	47
3. 2. Досвід діяльності «Університету третього віку» на базі Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради.....	53
Висновки до третього розділу.....	68
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	70

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

На сьогоднішній день соціальна підтримка громадян в Університеті «третього віку» стала актуальною проблемою не тільки в усьому світі, але й в Україні. Демографічні зміни які спричинені збільшенням тривалості життя людей похилого віку сприяють залученню громадян похилого віку до підвищення рівня знань у багатьох галузях сьогодення і активної життєвої позиції. Так як старіння населення є однією із глобальних проблем у сучасному світі, то суспільство має взяти на себе зобов'язання вирішити проблеми соціального захисту, допомоги підтримки та матеріального забезпечення цієї категорії людей. Важливою проблемою також є самореалізація людей похилого віку, так як старість є переважно періодом самотності і втрати. Тому на даний час постійно відбуваються пошуки ефективних методів, технологій і різноманітних форм для вирішення і подолання такої проблеми як інтеграція і соціальна адаптація людей похилого віку до змін сучасного життя.

Університети «третього віку» є успішнішою формою освіти людей похилого віку, де надається неформальна освіта, яка полягає в активному залученні кожної особистості до активної суспільної діяльності, одержанні нової інформації про різні сторони життя через різні гуртки, клуби, курси та інші заходи за інтересами. Люди похилого віку, які стають слухачами в Університетах «третього віку» мають можливість обрати, який факультет або факультатив відвідувати у найбільш зручний для себе час.

Згідно з дослідженням Всесвітньої організації охорони здоров'я Україна займає перше місце в світі по розповсюдженню депресії, особливо серед людей пенсійного віку. На думку експертів, навчання – ефективний засіб профілактики депресій у людей похилого віку. Участь в учбовому процесі допомагає людині крокувати в ногу з часом, тренувати пам'ять, розвивати інтелект.

В Університеті кожний слухач має можливість отримати нові знання та вміння, відчувати себе корисним суспільству, продемонструвати свої таланти, познайомитися з новими цікавими людьми.

Тому Університет «третього віку» – є освітнім центром людей передпенсійного, пенсійного віку та людей з інвалідністю, що об'єднує людей у групи відповідно за інтересами та дає можливість ділитися власними знаннями, досвідом та вміннями. У ньому не складають вступних іспитів, успішність також не перевіряється. Але роль викладача є досить високою, оскільки він є консультантом, організатором, наставником та посередником.

Головною метою таких центрів є створення умов для позитивного старіння і активного життя, реалізація принципу навчання людей старшого віку впродовж усього життя та підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей. Вивчення досвіду розвинених країн світу в сфері організації освіти старших дорослих викликає значний інтерес і може стати важливим джерелом для аналізу й творчого використання його позитивних ідей для формування моделі освітнього середовища людей похилого віку в Україні.

Зазначимо, що освіта людей літнього віку ґрунтується на освітніх програмах для дорослих. Вона побудована за структурою моделей науково орієнтованої неперервної освіти. За своєю структурою освітня програма для студентів похилого віку залежить від національних, регіональних умов, кадрового забезпечення та фінансування. Доречним є використання різних навчальних термінів у програмах для людей похилого віку, а саме таких як: навчання старших дорослих, наукова неперервна освіта для старших дорослих та університети третього віку.

На даний час вже у багатьох містах функціонують Університети «третього віку». Викладачами закладу є соціальні педагоги, психологи, волонтери, студенти та всі бажаючі фахівці у питаннях, що цікавлять пенсіонерів і які хочуть долучитися до системи «по життєвої освіти», наприклад, лікарі, вчителі, представники державних і громадських організацій.

В Україні реалізація Університетів «третього віку» відбувається на двох рівнях, а саме на державному і недержавному. Реалізація на державному рівні відбувається завдяки діяльності обласних, муніципальних, районних управлінь і територіальних центрів та їх партнерів, на базі яких реалізується соціально –

педагогічна послуга «Університет третього віку». Вищі навчальні заклади виступають партнерами територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) в різних містах нашої держави. На недержавному рівні соціально – педагогічна послуга «Університет третього віку» реалізується завдяки: навчальним закладам недержавної форми власності; рухам або благодійним фондам в партнерстві з іноземними спонсорами, наприклад, представником засад співпраці національних та іноземних недержавних організацій недержавної форми власності; національними громадськими організаціями; фізичними особами; фінансовими структурами.

Багато зарубіжних та вітчизняних вчених вивчали особливості людей похилого віку у різних напрямках. Зокрема, проблему освіти та навчання дорослих розкрили такі науковці як Агапова О., Аніщенко О., Архіпова С. П., Бевз Г. Волярська О. С., Гавриков А. Л., Гордина О. В., Гебберс Ф. О., Громкова, М. Т., Дем'яненко Н. М., Змеєв С. І., Зих А., Колеснікова І. А., Лук'янова Л. Б., Панченко, С. М. Сандецька О., Сігова А. Г. , Скорик Т. В., Скрипник М. Турмов, А. Шевченко І. С. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку розглядали Богуцька А. А., Давидова В. Д., Дем'яненко Н. М. Коленіченко Т. І., Литовченко І. , Мацкевич Ю.Р., Огієнко, О. І., Піонтківська О. Г., Поліщук В. А., Пришляк О. Ю., Робак В. Е., Сагун І., Сидоренко М. В. Федоренко С. А., Чаграк Н., Шугалій Н. Психологічні особливості старших дорослих було відображено в працях таких вчених як Єрмолаєва М.В., Краснова О.В., Марцинковська Т.Д., Молчанова О.В., Піонтківська О. Г. ,Порсева Х.О., а також багатьох інших. Науковці зверталися у своїх працях до проблем людей похилого віку і підтверджують те, що саме самореалізація в старості є не тільки науково актуальною, але й життєво значущою, оскільки традиційно старість сприймається як вік втрат, туги і самотності.

Тому, зважаючи на актуальність питання соціальної підтримки людей похилого віку шляхом участі в «Університетах третього віку», який можна розглядати як одну із сучасних форм соціальної інтеграції осіб літнього віку і

незавершеність вивчення даної проблеми ми обрали тему магістерської роботи : «Соціальна підтримка громадян в Університеті «третього віку».

Мета дослідження: обґрунтувати та визначити зміст, методи і форми соціальної підтримки людей похилого віку в діяльності «Університету третього віку».

Об'єкт дослідження: соціальна підтримка людей похилого віку.

Предмет дослідження: змістовно-методичне забезпечення соціальної підтримки людей похилого віку в умовах діяльності Університету «третього віку» як соціально – педагогічної послуги.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати теоретичні засади освітнього процесу у контексті соціальної підтримки громадян похилого віку.
2. Проаналізувати вітчизняні та зарубіжні практики соціальної підтримки громадян в Університеті «третього віку».
3. Розкрити сутність соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку».
4. Вивчити досвід діяльності Університетів «третього віку» в Чернігівській області.
5. Дослідити потреби, поведінку та особливості спілкування людей похилого віку.

Методи дослідження: теоретичні - аналіз літературних джерел, узагальнення, порівняння, систематизація; емпіричні – опитувальні методи (анкетування, тестування, інтерв'ю), спостереження, методи математичної статистики.

Наукова новизна і теоретична значущість. Дослідження полягає в тому, що у ньому обґрунтовано соціально – педагогічну послугу «Університет третього віку» як одну з вітчизняних моделей неперервної освіти людей похилого віку. На основі аналізу наукової літератури виділено та охарактеризовано моделі неперервної освіти людей похилого віку та

подальшого розвитку набуло змістовно – методичне забезпечення соціально – педагогічної підтримки людей похилого віку в «Університету третього віку».

Практична значущість. результатів дослідження полягає в узагальненні досвіду діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Чернігівської області з надання соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку». Висновки магістерського дослідження щодо пошуку ефективних шляхів, форм та методів соціальної підтримки людей похилого віку можуть бути використані соціальними педагогами, соціальними працівниками у власній діяльності, яка стосується даної проблеми.

Апробація дослідження. Результати дослідження доповідались на III Міжнародній науково-практичній конференції «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» (м. Ніжин, 14 травня 2019 рік), на II Міжнародній науково-практичній конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (м. Ніжин, 15-16 листопада 2018 рік), на V Всеукраїнській студентській науковій конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної освіти і науки України» (12 березня 2019 р.) Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Публікації. Результати магістерської роботи були висвітлені у трьох публікаціях, а саме: «Самореалізація особистості в "Університеті третього віку" с. 89 – 91, (матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення», Ніжин, НДУ ім. М.Гоголя, 14 травня 2019 р.); «Взаємодія фахівців соціальної сфери у зарубіжному досвіді соціальної роботи з людьми похилого віку» с. 103 – 105, (матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери», Ніжин, НДУ ім. М.Гоголя, 15-16 листопада 2018 р.); «Актуальність освіти людей похилого віку» с. 62 – 65, (матеріали V Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної освіти і науки України» (Кам'янець-Подільський національний університет імені

Івана Огієнка, 12 березня 2019 р.).

Структура магістерської роботи. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 119 сторінки загального тексту та 65 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

1. 1. Наукові засади освітнього процесу для людей похилого віку

Із плином часу ми все більше помічаємо, що освічена людина є невід'ємною часткою сучасного суспільства, яке набуває все більшого розвитку завдяки своїм новим технологіям та інноваціям в усіх сферах життя. І не важливо, який має вік людина, вона повинна бути всебічно розвиненою, мати достатні знання для того, щоб гармонійно почуватися в оточуючому її світі, який постійно змінюється.

Особливо помічаються складності у пристосуванні до навколишніх змін у людей, які мають старший вік. Як на побутовому, так і на професійному рівні таким людям необхідна стороння допомога. Відсоток людей похилого віку в світовій структурі населення стрімко збільшується щороку і Україна не є виключенням. За даними дослідників наша країна входить до тридцяти найстаріших держав світу, посідаючи 25-е місце за часткою населення віком понад 60 років. [32, с. 7]. Безумовно така ситуація зумовлює необхідність спрямування ресурсів на підтримку старшого покоління і допомогти у цьому може наука, яка займається основними завданнями освіти дорослих - андрагогіка.

Саме поняття «андрагогіка» було введено німецьким істориком педагогіки Олександром Каппом в науковий обіг у 1833 році. Термін має грецьке походження і аналогічний терміну «педагогіка» (грец. aner (andros) і agein (ago) - «andros» – доросла людина, «agein» – вести), тобто, якщо детально перекласти, андрагогіка – людино - ведення або «ведення дорослої людини». Андрагогіка допомагає дорослим набути як загальні, так і професійні знання, досліджує теоретичні, методичні та методологічні основи діяльності, а також допомагає самореалізації особистості людини у дорослому віці.

Як зазначає Архіпова С.П., андрагогіка - це гуманітарна сфера знання. В її просторі здійснюється синтез ідей і положень з області не тільки людинознавства, але і суспільствознавства, філософії освіти, культурології,

інших дисциплін. Логіка процесу вимагає вироблення теоретичних основ відбору необхідних відомостей стосовно навчання різних категорій і груп дорослого населення. Об'єднуючою домінантою служить проблематика учасників освітніх процесів, що характеризуються станом дорослості [53].

За коротким термінологічним словником Лук'янової Л.Б., Аніщенко О.В. «Андрагогіка – це субдисципліна, розділ педагогіки, що вивчає процеси стимулювання, виховання, перепідготовки, самовдосконалення, саморозвитку дорослої людини впродовж усього її життя; наука про специфіку навчання дорослої людини з урахуванням її віку, освітніх і життєвих потреб, наявних і прихованих здібностей, можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки та фізіології, а також про форми і методи організації навчання дорослих з метою поглиблення знань, забезпечення їхніх освітньо-культурних потреб, досягнення індивідуальних цілей, самореалізації особистості» [43, с. 8].

Отже ми бачимо, що андрагогіка має міждисциплінарний характер, її можна розглядати як сферу соціальної практики, учбову дисципліну та сферу наукового знання.

До об'єкта андрагогіки відносять неперервну освіту дорослих людей, яка здійснюється в інститутах формальної (всі види здобуття знань у рамках національної системи освіти) та неформальної освіти (набуття всіх інших знань протягом життя людини), тобто усі явища, які сприяють гармонійному розвитку дорослої людини та її самоствердженню.

Предметом андрагогіки є принципи організації навчання, визначення цілей, методів, завдань, змісту для цілеспрямованої організації неперервної освіти дорослих людей.

До основних завдань андрагогіки можна віднести:

- вивчення об'єкту, предмету андрагогіки, а також важливості неперервної освіти в житті дорослої людини;
- визначення актуальності освіти дорослих на сучасному етапі в Україні та у світі в цілому;
- передбачення розвитку освіти дорослих;

- відбір змісту освіти і форм навчання дорослих;
- розробка, опис і систематизація понятійного апарату для системи освіти дорослих;
- формування і оцінювання професійної компетентності спеціаліста;
- розвиток активної позиції дорослого в процесі освіти;
- розвиток диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до соціальних і особистісних потреб дорослих;
- розвиток післябазової професійної і неформальної освіти безробітних, забезпечення психологічної підтримки, орієнтації й адаптації в нових соціально-економічних умовах;
- розвиток соціально-економічних передумов освіти людей похилого віку, інвалідів, пенсіонерів, жінок [53]

На сьогоднішній день існують такі андрагогічні принципи навчання старших дорослих:

- принцип самостійного навчання - самоосвіта старшого покоління шляхом самоконтролю та самооцінки набутих знань;
- принцип спільної діяльності старших учнів та викладачів;
- принцип усвідомленості навчання;
- принцип елективності навчання - надання свободи у обранні місця навчання, форм, методів, часу;
- принцип розвитку освітніх потреб;
- принцип індивідуалізації навчання – підбір індивідуальних програм та методик;
- принцип врахування досвіду дорослого учня.

Із андрагогікою тісно пов'язана геррагогіка. На розвиток молодшої науки геррагогіки мали вплив геронтологія, психологія, соціологія, а також практичний досвід центрів соціальної підтримки з надання допомоги і піклування про людей старшого віку.

Геррагогіка (geraos – старий, ago – керувати, вказувати дорогу) – галузь соціальної практики, наукова галузь, розділ андрагогіки, що займається

вивченням методів, закономірностей виховання, навчання, перекваліфікації, особливостей соціалізації літніх людей (синоніми: пенсійного, третього віку, золотого віку, старших дорослих) [45, с. 21].

Гердагогіка є тією практичною і теоретичною дисципліною, яка займається розвитком, навчанням і супроводим людей, які мають похилий вік і допомагає їм у постпрофесійній діяльності.

До третьої важливої науки, яка вивчає процеси старіння, досліджує вплив старості на людину і соціуму в цілому належить геронтологія.

Геронтологія – (з грец. мови геронтос – старіння і логос – наука) – це наука про старість. Основне завдання геронтології - досягти того, щоб тривалість життя людини відповідала визначеній їй природними можливостями як біологічного виду, і подовжити його.

На даний момент в освітній геронтології використовується чотирьох вікову структуру вікової періодизації, де наголошується на тому, що:

- Перший вік – це час зростання підготовка, становлення;
- Другий вік – час самореалізації – досягнення;
- Третій вік — час зміни курсу – самореалізація;
- Четвертий вік – час інтеграції – завершення. [71]

Саме третій вік надає людині похилого віку ще один шанс на самореалізацію, досягнення нових цілей і набуття нового позитивного досвіду у сучасному світі, а також налагодження міжпоколінних зв'язків. Третій вік це початок «активної зрілості».

Зазначимо, що період старіння часто називають геронтогенезом (грец. Geron - стара людина і genesis - походження). Це особливий період в житті людини, коли особа потребує надзвичайної уваги, підтримки, турботи зі сторони суспільства [70, с. 126]. Психологи розглядають похилий вік як кризовий період, пов'язаний з адаптацією до нових соціальних умов, як стадія переходу від зрілості до власне старості [71, с. 8].

Як бачимо, андрагогіка, гердагогіка та герантологія є тими науками які вивчають все, що стосується навчання та розвитку, самоосвіти людей старшого

віку, і тому є основою для оптимізації освітнього процесу цієї категорії населення. У науковій літературі ми можемо знайти ряд понять, якими називають людей похилого віку, зокрема, люди третього віку, поважного і літнього віку. Отже, з'ясуємо: люди похилого віку – генерація осіб старшого віку, в якій, у відповідності до класифікації ВООЗ, виділяють такі підгрупи:

- літні (55 / 60–64 роки);
- люди похилого віку (65–74 роки);
- старі (75–84 роки);
- престарілі (85 років і старші);
- довгожителі (понад 90 – 100 років).

В останні десятиріччя зарубіжні країни значно знизили пенсійний вік для своїх громадян. Так, середній пенсійний вік в Австрії, Бельгії, Великобританії, Греції, Іспанії, Канаді, Португалії, Швеції, Швейцарії становить для чоловіків 65 років і для жінок 55 – 57 років, у Франції – 60 років, у США – 70 років. За офіційними даними ООН кількість населення літнього віку збільшиться до 2025 року у 6 разів, у той час як число старих людей (старших 80 років) збільшиться в 10 разів [46].

За статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли встановленого пенсійного віку, а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року.

Отже, третій вік – це стадія життєвого циклу людини після 55 до 75 років, на якій часто змінюється сфера професійної діяльності, характер праці, спосіб життя через обставини, пов'язані з фізіологічними особливостями літньої людини. Це вік найвищої мудрості, сформованої життєвої філософії, накопиченого досвіду, успіхів і втрат. Навчально-пізнавальна діяльність у цей період життя є особливо важливим чинником соціального самопочуття і зазвичай орієнтована на адаптацію до реалій, пов'язаних з новим соціальним статусом, зокрема, нових видів діяльності, доступних за станом здоров'я;

збагачення навичок передавати свій досвід іншим; поглиблення пізнання і самопізнання; продуктивну участь у різноманітних об'єднаннях.

Як бачимо із вищезазначеного можна зробити такий висновок: андрагогіка, як галузь науки про освіту досліджує період дорослості та особливості навчання особистості. Медична наука, геронтологія вивчає аспекти навчання осіб літнього віку і з нею пов'язана нова галузь науки про освіту і навчання осіб похилого віку – герогогіка. Усі ці науки сприяють розвитку неперервної освіти або геронтоосвіти (від грец. *heron* – старий) складової неперервної освіти, освіти впродовж життя, форма соціокультурної самореалізації особистості людей третього віку. Концепція неперервної освіти зумовлює гармонійний розподіл етапів трудової діяльності, раціонального навчання людини під час усього її життя, тобто набуття людиною необхідних їй якостей, знань, вмінь та навичок під час базової або після базової освіти, яких вона потребує [43, с. 23].

1. 2. Види соціальної підтримки людей похилого віку

Соціальна підтримка – це система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей. Згідно Закону України «Про соціальні послуги», соціальна підтримка є соціальною послугою, яка сприяє подоланню особою / сім'єю складних життєвих обставин [59 с.16]. Надання соціальної підтримки незахищеним верствам населення є головною метою забезпечення їм гідного життя з боку держави. Незахищеними верствами населення вважаються такі особи або групи людей, які зазнають негативних впливів техногенних, економічних, екологічних та соціальних факторів сьогодення на стан здоров'я і якість життя. До незахищених верств населення відносяться такі категорії громадян: неповні родини; бездомні; ВІЛ-інфіковані особи та їх сім'ї; проблемні сім'ї; інваліди; громадяни або сім'ї, які знаходяться в скрутному матеріальному становищі або втратили годувальника; вагітні дівчата підліткового віку та ін.

Люди похилого віку також відносяться до незахищених верств населення, тому що саме ця категорія людей потребує до себе великої уваги з як з боку

держави, так і суспільства в цілому у зв'язку з малозабезпеченістю, хворобами та самотністю.

Сьогодні на велику увагу заслуговує соціальна допомога і підтримка людей похилого віку в Україні. Країни США та Європи помітно вплинули на розвиток нових форм та методів такої соціальної роботи, так як ці країни мають більш розвинену систему соціального обслуговування та більш різноманітні форми та види соціальної допомоги громадянам похилого віку, ніж у нашій країні.

На даний час у країнах Заходу розвивається концепція “успішного старіння”, в якій визначено основні складові, які мають супроводжувати старіння: можливості здобуття освіти, фізична активність, інтеграція у життя суспільства, зниження випадків захворювання або інвалідності.

Але, на жаль ситуацію, яка склалась в Україні на сьогодні, не можна назвати сприятливою для впровадження в життя основних положень концепції “успішного старіння”, що пов'язано у першу чергу, з соціально – економічними проблемами.

Треба наголосити на тому, що на соціально – економічний розвиток нашої держави дуже сильно вплинули події останніх років. Військова агресія Росії і анексованість Криму сприяли змінам у розвитку освіти дорослих у нашій державі, зокрема, відчутний вплив таких чинників:

а) старіння нації, або зростання частки людей літнього і похилого віку (кожен п'ятий українець — літня людина у віці від 60 років і старше) [26];

б) скорочення чисельності економічно активного населення (за даними Державної служби статистики, кількість економічно активного населення віком від 15 до 70 років у середньому за 9 місяців 2016 р. становила 18,0 млн. осіб, у тому числі 16 млн. 334 тис. осіб зайнятих та 1 млн. 662 тис. безробітних громадян; рівень економічної активності серед осіб віком 15-70 років склав 62,3%, а серед осіб працездатного віку — 71,2%) [28]

в) масове зубожіння населення України (за статистикою ООН, у 2016 р. за межею бідності в Україні перебували 78 % населення);

г) падіння статусу багатьох інтелектуальних професій, інтелектуальної праці в цілому, включаючи наукову діяльність, масове безробіття (за прогнозами експертів, відповідно до МОП, у першому кварталі 2017 р. рівень безробіття становив 9-12%), до категорії «бідних» потрапляють люди з вищою освітою, які працюють;

д) зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (станом на жовтень 2016 р., в Україні взято на облік 1 696 326 переселенців або 1 374 632 сімей з Донбасу й Криму) [60], воїнів — учасників АТО, які потребують реабілітаційних заходів у поєднанні з особистісним розвитком, професійною перепідготовкою та ін.

В Україні люди похилого віку є однією з найбільших груп населення, яка отримує соціальну допомогу і підтримку, що пов'язано зі стрімким старінням нашої нації. Чинниками, що впливають на швидке старіння є: низьке матеріальне становище, погана екологія, що в свою чергу спричиняє проблеми зі здоров'ям; скрутне матеріальне становище; нестабільність на ринку праці, що змушує людей, які вийшли на пенсію, працювати і надалі, задля забезпечення собі гідного життя, а також події останніх років, пов'язаних з воєнними діями у нашій країні.

Тому можна впевнено сказати, що соціальна допомога і підтримка відіграють велике значення як основна форма підтримки державою і суспільством тих осіб, які знаходяться в скрутному матеріальному становищі і їхній рівень життя є нижчим за загальноприйнятий законодавством.

На даний час соціальна політика держави робить акцент на реалізації конституційних прав людей похилого віку на соціальний захист. До стратегічних цілей можна віднести: покращення умов життя людей похилого віку, їхнього здоров'я та матеріального становища.

Найбільш поширеними видами соціальної підтримки людей похилого віку є: соціально - педагогічна, матеріальна, психологічна та правова. Зазначимо, що соціальні послуги займають важливе місце серед соціальних гарантій і зобов'язань, які передбачені законодавством для осіб похилого віку. Соціальні

послуги, в свою чергу, можуть надаватися в матеріальній формі (соціально-економічні послуги), у вигляді грошової або натуральної допомоги (продукти харчування, засоби санітарії і особистої гігієни, одяг, взуття технічних і допоміжних засобів реабілітації, необхідні побутові речі, ліки). Особам похилого віку надаються також такі соціальні послуги як: соціально-медичні, соціально-побутові, юридичні, психологічні і соціально-педагогічні послуги, які люди похилого віку можуть отримати в Університетах «третього віку». Саме ця інноваційна послуга сприяє активному старінню похилих людей.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (2019 р.), особам похилого віку держава гарантує право на отримання соціальних послуг. Соціальну підтримку громадянам похилого віку, які частково або повністю втратили здатність до самообслуговування, за їх бажанням може бути надано або у відповідній соціальній установі, де вони перебувають тимчасово чи постійно (таблиця 1), або безпосередньо за місцем проживання (територіальні центри, центри медико-соціальної реабілітації, центри соціального захисту населення, кризові центри). Соціальне обслуговування поєднує в собі сукупність соціальних послуг – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

До принципів соціального обслуговування людей похилого віку можна віднести наступні:

- надання державних гарантій;
- забезпечення рівних можливостей при отриманні соціальних послуг та їх доступності;
- наступність усіх видів соціального обслуговування;
- орієнтація соціального обслуговування на індивідуальні потреби громадян; пріоритет заходів з соціальної адаптації тощо.

Моделі соціального обслуговування:

- обслуговування вдома; О
- соціальне напівстаціонарне обслуговування у відділеннях денного (нічного) перебування закладів соціального обслуговування; С
- стаціонарне соціальне обслуговування в будинках-інтернатах, пансіонатах тощо; С
- термінове соціальне обслуговування; Т
- соціально-консультативна допомога; надання житлової площі в спеціальних будинках тощо [59]. С

На даний час в Україні реалізуються такі напрямки діяльності органів соціального захисту населення людей літнього та похилого віку: соціальна допомога (надання людям похилого віку пільг і переваг, допомоги); соціальне обслуговування; організація пенсійного забезпечення.

Форми соціальної допомоги, серед яких виділимо такі:

- термінова соціальна допомога (надання допомоги одноразового характеру); Т
- адресна соціальна допомога (здійснюється в кризовій ситуації самотнім старим людям); - а
- бригадна форма допомоги важкохворим (комплексне обслуговування з наданням соціальних і медичних послуг). б

Державне соціальне обслуговування осіб похилого віку здійснюється завдяки такому органу виконавчої влади як Міністерство соціальної політики України, якому підпорядковані такі державні установи:

- Спеціалізовані будинки для громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, а також для інвалідів. Це установа соціального обслуговування, яка надає проживання і соціально – побутовий комплекс, а також забезпечує медичним обслуговуванням осіб, які того потребують;

- Будинки-інтернати для інвалідів та людей похилого віку (геріатричні пансіонати) – це соціально-медичні, стаціонарні установи, де надаються такі послуги як постійне проживання, догляд, медичне та побутове обслуговування громадянам похилого віку, ветеранам війни та праці, а також інвалідам ;

- Обласні, міські, районні та районні у місті управління (департаменти) праці та соціального захисту населення/ соціального обслуговування / соціальної політики;

- Державні протезно-ортопедичні центри;

- Пансіонати для ветеранів війни

та праці;

- Територіальні центри соціального обслуговування(надання соціальних послуг).

Розглянемо детальніше організаційні засади діяльності Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Це установи підпорядковані державі, які надають соціальні послуги (здійснюють соціальне обслуговування) та надають необхідну допомогу за місцем проживання особам похилого віку, які знаходяться в складних життєвих обставинах, і забезпечують безкоштовне соціальне обслуговування громадян, які не мають рідних працездатного віку, що повинні забезпечити їм догляд і допомогу, але і надають платні соціальні послуги громадянам, які мають рідних, що повинні забезпечити їм допомогу і догляд.

До Територіальних центрів соціального обслуговування можуть звернутися такі особи:

- особи, які знаходяться у складній життєвій ситуації, яка пов'язана з стихійним лихом, катастрофою або безробіттям і на даний момент є зареєстрованими в державній службі зайнятості, де вказано, що вони

шукають роботу (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей-інвалідів, осіб похилого віку, інвалідів), якщо середньомісячний сукупний дохід їх сімей нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї.

- люди похилого віку, інваліди, хворі які потребують постійної сторонньої допомоги і визнані недієздатними МОЗ.

Напрямки діяльності Територіальних центрів соціального обслуговування :

- виявлення та здійснення обліку одиноких, а також непрацездатних людей, які знаходяться в складних життєвих обставинах, і надання їм права на соціальне обслуговування;

- здійснення соціального обслуговування громадян, а також надання цій категорії людей соціально-медичних, інформаційних, послуг, соціально-побутових, соціально-педагогічних, психологічних, соціально-економічних, юридичних послуг, послуг з працевлаштування, реабілітаційних послуг особам з обмеженими фізичними можливостями тощо.

У Територіальних центрах соціального обслуговування для людей похилого віку може надаватися така соціально-педагогічна послуга як «Університет третього віку». Вона є впровадженням принципу безперервного навчання та активного старіння завдяки здійсненню професійної фізичної і духовної підтримки, розвитку здібностей та талантів в старшого покоління і набуття ними нових вмінь, знань та навичок .

Завдяки цій послугі люди похилого віку набувають таких позитивних змін:

- активне старіння;
- формування навичок самодопомоги ;
- оволодіння знаннями щодо здорового способу життя;
- оволодіння навичками використання сучасних інформаційно – комунікаційних технологій;
- інтеграція в суспільне життя ;
- знаходження нових друзів і розширення кола знайомств ;
- відкриття нових талантів і здібностей, здобуття нового досвіду;
- розширення кругозору та всебічний розвиток особистості;

- розширення знань щодо своїх прав.

Міністерство охорони здоров'я України здійснює Державне соціальне обслуговування осіб похилого віку завдяки таким установам як:

- Український державний медико-соціальний центр

ветеранів війни;

- Державні санаторно-курортні заклади;

- Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї;

- Хоспіси та відділення паліативної допомоги (допомога тим особам, які зіткнулися з проблемою смертельного захворювання і більшість з яких має прогнозований летальний наслідок).

Щодо пенсійного забезпечення осіб похилого віку, то усі проблеми з цього питання вирішує Міністерство соціальної політики України, Пенсійний Фонд України, який є виконавчим органом влади, а також Територіальні органи (управління) Пенсійного фонду України.

Питанням щодо виплат соціальної допомоги та пільг людям похилого віку в Україні займається Міністерство соціальної політики, якому підпорядковані:

- Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);

- Обласні, міські, районні та районні у місті управління (департаменти) праці та соціального захисту населення / соціальних гарантій та компенсацій / соціальної політики.

Як зазначено в Законі України «Про соціальні послуги», громадяни похилого віку мають право на базові соціальні послуги:

- 1) догляд вдома, денний догляд;
- 2) підтримане проживання;
- 3) соціальна адаптація;
- 4) соціальна інтеграція та реінтеграція;
- 5) надання притулку;
- 6) екстрене (кризове) втручання;
- 7) консультування;

- 8) соціальний супровід;
- 9) представництво інтересів;
- 10) посередництво (медіація);
- 11) соціальна профілактика;
- 12) натуральна допомога;
- 13) фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору;
- 14) переклад жестовою мовою;
- 15) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних;
- 16) супровід під час інклюзивного навчання;
- 17) інформування [59].

Зазначимо, що за Державним стандартом соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, надання соціальної послуги здійснюється на підставі:

1. Звернення (заяви) отримувача соціальної послуги або його законного представника (для недієздатних осіб) про надання соціальної послуги чи рішення органу опіки та піклування (у разі відсутності законного представника) до суб'єкта, що надає соціальну послугу;

2. Документа, що посвідчує особу отримувача соціальної послуги, його законного представника;

3. Документа, що підтверджує повноваження законного представника, уповноваженої особи органу опіки та піклування.

4. Рішення про надання соціальної послуги чи відмову у її наданні приймається суб'єктом, що надає соціальну послугу, протягом 14 календарних днів з дати звернення отримувача соціальної послуги з урахуванням його індивідуальних потреб.

5. У разі, якщо за наявних ресурсів суб'єкт, що надає соціальну послугу, не здатний задовольнити індивідуальні потреби отримувача соціальної послуги, він письмово повідомляє про це отримувача соціальної послуги або його законного представника із поясненням причин неможливості надання такої

соціальної послуги та наданням інформації про можливість отримання соціальної послуги в іншого суб'єкта, що надає соціальні послуги.

6. Підставами для припинення надання соціальної послуги є:

- письмова відмова отримувача соціальної послуги та/або його законного представника від отримання соціальної послуги;
- наявність медичних протипоказань для надання соціальної послуги (у тому числі усі хвороби в гострому періоді, що потребують стаціонарного лікування, зокрема у спеціалізованих закладах (відділеннях) охорони здоров'я, гострі інфекційні захворювання, гострі стадії психічних захворювань і хронічні психічні захворювання в стані загострення);
- закінчення строку дії та/або порушення умов договору про надання соціальної послуги;
- зміна місця проживання/перебування отримувача соціальної послуги у разі, якщо це призводить до зміни суб'єкта, що надає соціальну послугу;
- рекомендації отримувачу соціальної послуги щодо отримання соціальної послуги стаціонарного/паліативного (хоспісного) догляду;
- припинення діяльності суб'єкта, що надає соціальну послугу;
- смерть отримувача соціальної послуги [57].

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок про те, що соціальна політика Української держави спрямована на підтримку людей похилого віку, яка надає їм соціальні послуги і соціальні гарантії у підтримці їхнього фізичного і психологічного здоров'я, забезпечує правами щодо здобуття безперервної освіти і подальшого активного старіння та гармонійного розвитку, а також ефективної інтеграції у сучасне суспільство.

Висновки до першого розділу

З плином часу у світі проблема освіти дорослих стає все більш актуальною. Значне місце в процесі безперервної освіти займає освіта громадян похилого віку. Андрагогіка, герогогіка та геронтологія разом з філософією, соціологією та психологією посідають важливе місце в системі наук про

людину. Зокрема, андрагогіка є головною в освітній організації навчально – виховної діяльності старшого покоління, оскільки допомагає людям похилого віку ефективно інтегруватися в суспільство, надає можливостей особистості для розвитку талантів та здібностей, у здобутті нової освіти або розширення теоретичних та практичних вмінь з вже набутої професії. Саме завдяки навчанню людина похилого віку вдосконалює себе як особистість, розкриває свою індивідуальність і розуміє, що отримувати нові знання і задоволення від життя ніколи не пізно. Як було вже нами зазначено, наука андрагогіка є окремим розділом педагогічної науки навчання дорослих, який має свою мету, принципи, завдання. Андрагогіка звертає свою увагу на те, що навчання дорослих людей повинно ґрунтуватися на принципі взаємодопомоги та обміну досвідом і знаннями між учасниками навчального процесу. Також акцент робиться на тому, що старше покоління завжди навчається з усвідомлення того, навіщо і для чого ці знання знадобляться у майбутньому. Тому при розробці навчальних програм для людей похилого віку повинні враховуватися їхні вподобання задля ефективності і доцільності отримання знань. Старше покоління має гарний життєвий досвід і майже завжди знає як і у якій сфері застосувати набуті знання, вміння і навички. Але не зважаючи на такі суттєві переваги старшого покоління перед молоддю, громадяни похилого віку належать до незахищених верств населення. Багато хто з людей похилого віку є інвалідами, пенсіонерами з недостатнім матеріальним забезпеченням. Зазвичай такі люди живуть самі, далеко від дітей та рідних, і є виключеними з суспільства. Саме тому державна соціальна політика взяла на себе зобов'язання щодо надання таким людям соціальної підтримки та допомоги і законодавчим підґрунтям для їх реалізації є такі закони України: «Про соціальні послуги», «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю», Наказ Міністерства соціальної політики «Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку"».

РОЗДІЛ 2. МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ «ТРЕТЬОГО ВІКУ»

2. 1. Історичний аспект виникнення зарубіжних Університетів «третього віку»

Протягом всього існування людства постійно відбуваються зміни, які постійно впливають на життя багатьох поколінь у майбутньому. Такі фактори як зниження рівня народжуваності, збільшення життєвого віку, міграція населення призводять до необхідності розуміння зміни ставлення світової спільноти до людей похилого віку, які здебільшого розглядалися як проблема і загроза для нормального функціонування суспільства у цілому. У зв'язку з цим найголовнішим завданням соціальної політики стає надання цій категорії населення більше можливостей для здобуття сучасних знань, вмінь та навичок, залучення до активної діяльності у соціумі і набутті досвіду гармонійного співіснування поколінь. Найбільш дієвою моделлю вирішення такого завдання було впровадження Університетів «третього віку» освітніх закладів для людей похилого віку.

Такий освітній напрямок як Університети «третього віку» має історію в понад п'ятдесят років. Почалася ця історія із відкриття в Нью-Йорку першого інституту для пенсіонерів у 1962 року. Пізніше цей інститут було перетворено в Інститут освіти пенсіонерів.

Засновником першого Університету «третього віку» у Європі є професор політичної економії П'єр Велла. Сам заклад був заснований при Тулузькому університеті (Франція) у 1973 року. Спочатку це була літня школа для пенсіонерів при університеті, головним завданням освітньої програми якої було «проведення дискусій, щотижневих відкритих лекцій на важливі теми, які були цікавими для людей похилого віку, семінарів і розважальних заходів. Літні програми Університету «третього віку», які були розроблені П. Велла, отримали схвалення з боку людей похилого віку. І в подальшому студентами літньої школи було запропоновано створити програму, яка б передбачала навчання не тільки в літній період, але й протягом всього року із залученням

співробітників університету. Таким чином, П.Велла переробив літню програму Університету «третього віку» на освітньо-пізнавальну річну програму. І завдяки такому позитивному результату по всій Франції почали відкриватися Університети третього віку, які згодом у 1980 році перетворилися на Об'єднання «Французький університет третього віку».

Таким чином, людям похилого віку створили умови для культурного розвитку, неперервної освіти, тим самим давши їм можливість спілкуватися, самовдосконалюватися, розвиватися та легше долати самотність і кризу пенсійного віку.

П. Велла розробив такі головні завдання для Університетів «третього віку»:

- реалізація безперервної освіти і програм для осіб похилого віку;
- підвищення якості життя людей похилого віку;
- координування програм геронтологічних досліджень;
- реалізація освітніх програм з геронтології.

У 1982 році був прийнятий план дій щодо проблеми демографічного старіння населення на планеті. Цей план було прийнято на першій Міжнародній (Віденській) асамблеї, де було визначено такі пріоритетні галузі навчання людей похилого віку як освіта та культура. Зокрема, наголошувалося на тому, що освіта людей похилого віку протягом усього життя є неодмінною запорукою їхнього гарного самопочуття і самовдосконалення.

П'ята Міжнародна конференція, яка відбулася в місті Гамбург в 1997 році була присвячена проблемі освіти дорослих. Саме на цій конференції було визнано освіту людей похилого віку як один із головних напрямків освіти дорослих. У ряді країн Європи, Великобританії, Америки, Китаю, Японії, а також Південної Кореї було визнано на законодавчому рівні «безперервну освіту» як один з пріоритетних напрямків соціальної політики держави. Саме реалізація освіти протягом усього життя охопила багато економічно розвинених країн, а саме, близько 80% дорослого населення зарубіжних країн залучилося до освітнього процесу.

На даний час існують такі моделі неперервної освіти людей похилого віку, серед яких особливо виділяють:

1. Західноєвропейську (Французьку) модель як найбільш дидактичну або Vellas-модель. Ця модель освіти людей похилого віку, ґрунтується на принципах першого Університету «третього віку», який був заснований в місті Тулузі професором права П. Велла у травні-червні 1973 року. Ця модель пов'язана з класичним університетом і є його складовою, де діють переважно формальні курси навчання. Сам засновник французької моделі освіти Університету «третього віку» ставив собі за мету залучити викладачів вищих закладів до навчання не лише молоді, але і старших верств населення, а також взаємний обмін корисними знаннями і досвідом між поколіннями і підвищення якості життя літніх людей. Зазначимо, що багато країн перейняли цю модель, а саме, такі країни як Польща, Іспанія, Італія, Бельгія, Швейцарія, а також країни континентальної Європи, впровадили її на законодавчому рівні.

2. Англосаксонська (Британська) модель. Ця модель відрізняється від Французької тим, що вона є незалежною від університетів і її діяльність ґрунтується на взаємному обміні інформацією між учасниками освітнього процесу, тобто професори-пенсіонери можуть бути самі учасниками програм Університетів «третього віку». Функціонування Британських Університетів «третього віку» ґрунтується на діяльності груп за інтересами і навчання відбувається на засадах взаємодопомоги. Британські Університети «третього віку» знаходяться на самофінансуванні завдяки членським внескам, і тому навчання і послуги не оплачуються і є доступними кожному. Порівняльна характеристика Британської та Західноєвропейської моделей функціонування моделей Університету «третього віку» ми представили у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Порівняльна характеристика Британської та Західноєвропейської моделей
Університетів «третього віку»

Французька модель	Британська модель
<ul style="list-style-type: none"> - постійна співпраця з традиційними університетами; - фінансуються місцевими органами влади; - велика увага приділяється високим академічним стандартам викладання (запрошення на заняття професорів, та інших наукових співробітників). 	<ul style="list-style-type: none"> - незалежність від традиційних університетів, які є добровільними об'єднаннями людей похилого віку за місцем проживання; - фінансова незалежність від місцевих органів влади; - пізнавальний характер освітньої діяльності, яка спрямована на задоволення потреб студентської аудиторії, без великого акцентування на академічний стандарт

Усі інші існуючі моделі утворилися завдяки двом головним моделям освіти людей похилого віку - Англосаксонській (Британській) та Західноєвропейській (Французькій):

3. Північноамериканська модель, яка наслідує Vellas-модель, проте з вагомою участю студентів/студенток у плануванні курсів;

4. Південно - американська модель на основі Vellas-моделі із охопленістю навчанням усього населення літнього віку;

5. Китайська модель сфокусована на житті спільноти та збереженні традиційної культури;

6. Культурно - гібридна модель Університету «третього віку». Ця модель включають в себе елементи навчання Англосаксонської і Західноєвропейської моделі навчання. Так, на Мальті лекції професорів університетів включають в себе групові заняття під супроводом та керівництвом студентів.

Університети «третього віку» у Великій Британії почали свою діяльність завдяки проекту Майкла Янга, Еріка Мідвінтера і Пітера Леслетта у 1982 році як самостійне об'єднання. Завдяки Університету «третього віку» для людей похилого віку було створено сприятливі умови для активного життя, а саме для навчання і розвитку їх талантів і здібностей. Університети третього віку у Великій Британії - це освітні об'єднання людей похилого віку, які надають своїм студентам можливість залучатися до творчої, освітньої, оздоровчої та дозвілєвої діяльності. Незалежно від віросповідання, освіти чи політичних поглядів Університети Великої Британії відкриті для громадян похилого віку. Ці засадничі положення зазначено в початкових Засадах і повторно затверджено в нещодавно прийнятих Цілях та Основних правилах діяльності університетів «третього віку». У 2014 році у Великій Британії (в Англії, Шотландії й Уельсі) офіційно були зареєстровані 240 Університетів «третього віку». У них функціонували 527 груп людей похилого віку за інтересами, в яких навчалися 131 200 слухачів. Сьогодні 1010 Університетів «третього віку» у Великій Британії налічують 385 029 членів. Мережа університетів третього віку продовжує швидко розширюватися. У середньому щороку у Великій Британії відкриваються близько 50 нових Університетів «третього віку», які є незалежними організаціями, і самі беруть на себе відповідальність за діяльність і фінансування, але як члени Трасту вони зобов'язані діяти в рамках основних принципів і

Правил руху Трасту Університетів «третього віку». Мета й основні напрями діяльності Трасту полягають у підтримці й розвитку нових Університетів «третього віку», забезпеченні існуючих університетів третього віку освітньою та адміністративною підтримкою для підвищення як значимості

проекту Університети «третього віку» у Великій Британії, так і обізнаності громадськості. [46, с. 219]

Завдяки французькому досвіду було відкрито перший Університет третього віку в Польщі, 12 листопада 1975 року в Медичному центрі післядипломної освіти професором Халіною Шварц. На сьогоднішній день в Польщі діють 22 Університети «третього віку», в яких навчання відбувається завдяки таким дидактичним формам як семінари, лекції, театралізовані заходи, екскурсії для людей похилого віку. Зазначимо, до осіб похилого віку в Польщі відносять чоловіків від 65 років та жінок старше 60 років. Для країни характерне поступове зростання кількості осіб похилого віку. Так в 1990 році до них належали 13% населення, в 2000 – вже 15%, в 2010 – 16,5%, а в 2015 – більше 20%. Для країни також, як і для розвинених країн, характерні процеси старіння населення, які призводять до формування нових проблем суспільства та шляхів їх подолання. [37, с. 54]

В Польських Університетах «третього віку» реалізуються такі освітні цілі:

- інтеграція літніх людей у суспільство і залучення їх до спільної діяльності;
- активне старіння;
- набуття нових знань, вмінь та навичок, шляхом неперервної освіти;
- психологічна підготовка до переходу на пенсію - проведення лекцій та семінарів з психології та філософії життя. [65, с. 129]

Стандарти соціальної роботи з людьми похилого віку передбачають наступні напрямки роботи:

1. Індивідуальна соціальна робота: робота з окремою людиною похилого віку;
2. Групова соціальна робота: робота з сім'єю та іншими близькими родичами (у тому числі знайомими сусідами, які є близькими особами), як правило, при участі самої літньої особи (клієнта)

3. Соціальна робота в середовищі: робота з більш широким колом спілкування клієнта (навколишнє середовище проживання особи похилого віку)

Соціальна політика в Польщі щодо людей похилого віку, реалізується завдяки таким принципам:

- принцип допомоги (субсидіарності);
- принцип комплексності оцінки потреб;
- принцип локальності;
- принцип допомоги (субсидіарності) передбачає прийняття певного

порядку, в якому різні установи забезпечують соціальну підтримку людей похилого віку. Слід зазначити, що цей принцип впливає з вчення Римсько-католицької церкви [37, с. 57].

Німеччина започаткувала свій перший Вищий навчальний заклад для дорослих людей у 1979 році в місті Ольденбурзі та Дортмунді (1981 р.). У закладах існують такі головні три види навчальної діяльності для літніх людей:

1. Звичайне регулярне навчання – формальне право літньої людини на вступ до вузу аналогічно молодій, що має закінчену повну середню освіту. Регулярне навчання (*ordentliches Studium*) є формальним правом людини похилого віку на отримання освіти у вищому закладі, аналогічно молодій людині, яка має закінчену повну освіту. Зміст і структура навчання регулюється положенням про навчання. Найчастіше існує навчальний план з обов'язковими навчальними заходами. У ході навчання повинні, як правило, надаватися докази успіхів у формі відвідування семінарів і проміжних заліків та іспитів. Саме такий вид навчання обирають 25% людей похилого віку.

2. Вільне навчання в якості слухача - підвищення кваліфікації в окремих галузях знань. Цей вид навчання обирають ті люди похилого віку, які мають за мету отримати нові знання з вже раніше набутої професії. Така форма навчання надає слухачам широкий вибір курсів та спеціалізацій. Студенти навчаються самостійно, кураторство відсутнє. Такий вид навчання обирають 15-20% громадян поважного віку.

3. Навчання сеньйорів - навчання в якості вільних слухачів, з необхідністю регулярного відвідування лекцій, семінарів, екскурсій, тощо. Особливостями навчання є консультування людей похилого віку, навчальний супровід та спеціальне орієнтування. Також зауважимо, що у кожному німецькому навчальному закладі для людей похилого віку розроблені свої форми і моделі навчання сеньйорів (т.зв. «Senioren studium»). [72, С. 137].

Американська та Канадська моделі навчання людей похилого віку поєднали в собі як Французьку модель освіти, так і Британську, і утворили такі заклади для людей похилого віку як Інститути навчання на пенсії.

У Америці люди похилого віку ведуть активний спосіб життя: займаються спортом, подорожують. Саме тому у американських будинках догляду (54%) становлять люди віком за 85 років, а 20% складають люди похилого віку, які мають 65-75 років та молодші. Жінок зазвичай більше ніж чоловіків. Американці можуть виходити на пенсію і отримувати соціальне забезпечення у 62 роки, а в 65 років мають право на отримання медичного обслуговування завдяки державній програмі для громадян похилого віку (Medicare).

Як зазначає Чаграк Н., у Сполучених Штатах освітні програми для осіб похилого віку (55+) (Older learner programs) є складовою концепції освіти упродовж життя (Lifelong Learning), яка набула розвитку у 1980-ті рр. з прийняттям “Акту освіти упродовж життя” (Lifelong Learning Act, 1976), що забезпечив доступ до вищої освіти людям похилого віку і визнавав освіту їх базовим правом. Основними приймаючими закладами (host institutions), що забезпечують освітні можливості для людей третього віку у США є університети, коледжі, школи, бібліотеки, музеї, рекреаційні центри, в яких успішно реалізовується так званий концепт “уповноваження” (“empowerment”), впроваджений у науковий обіг Р. Мангеймером у 1995 р., – надання можливості та відповідальності учасникам освітніх програм самостійно складати навчальний план, обирати предмети, форми, методи навчання і навіть читати лекції чи вести курс. “Уповноваження означає не надання людям влади, а

можливість для них спробувати свої власні сили”. У такий спосіб старші люди отримують досвід викладання, адміністрування і лідерства.

Найбільш популярними освітніми програмами для людей похилого віку у Сполучених Штатах Америки є:

- Інститути освіти упродовж життя (Lifelong Learning Institute, LLI);
- Центри для літніх студентів при коледжі, Коледжі для людей похилого віку, Академії для людей похилого віку;
- Інститути навчання на пенсії (Learning in Retirement Institutes, LRI) [74]

У інститутах США для людей похилого віку встановлені правила діяльності, а також діють основні принципи:

1. Інститут спонсорується і підтримується хост-університетом чи коледжем, щоб забезпечувати академічну цілісність. Таким чином, члени інституту можуть користуватись матеріальними та інтелектуальними можливостями кампусу.

2. Студентів «третього віку» заохочують до “права власності” на Інститут навчання на пенсії, який вони відвідують, шляхом оплати членських внесків для підтримання функціонування цього закладу.

3. Членів інституту залучають до волонтерської діяльності, що сприяє розвитку почуття спільноти серед людей похилого віку [75, с. 164].

До Міжнародної Асоціації Університетів «Третього віку», яка виникла у 1974 році належать як Французькі, так і Британські Університети, Американські партнерські організації, Японія та Швейцарія, які підтримують зв'язок і постійно обмінюються учасниками університетів, а також ще 130 країн, які входять до цієї Асоціації.

Активне старіння людини є запорукою її щасливого подальшого життя. Гармонійне співіснування людини із оточуючим її світом і із самою собою наповнює кожен день її життя сенсом, так як вона набуває нових знань та нового досвіду: подорожує, розвиває свою культуру та інтелект, займається фізичними вправами, набуває знання про новітні інформаційні технології та займається самоосвітою, тощо. Саме діяльність таких центрів як Університети

«третього віку» допомагає багатьом людям похилого віку по всьому світу віднайти свій подальший шлях у те життя, на яке вони по праву заслуговують.

Відомо, що в рамках освітніх парадигм, виникають різні моделі освіти. У світовому освітньому процесі розрізняють чотири основні моделі освіти, які використовують також при діяльності університетів «третього віку» [39].

1. Традиційна модель освіти (Ж. Капель, Л. Кро, Ж. Мажо, Д. Равич та ін.) – систематична академічна освіта з метою передачі універсальних елементів знання і культури, що дозволяє індивіду навчитися самостійно засвоювати знання, цінності і навички вищого рівня. При цьому учень розглядається як об'єкт, якому необхідно передати систему узагальнених знань, а основною дидактичною одиницею у цій моделі є зміст освіти. Результати навчання відображаються у рівні освіченості та соціалізації особистості.

2. Раціоналістична модель освіти (П. Блум, Р. Ганьє, Б. Скіннер та ін.). В її основі лежить біхевіористична концепція; головним є не зміст освіти, а ефективні способи засвоєння знань. Ця модель передбачає організацію навчального процесу, яка, насамперед, забезпечує формування адаптивної поведінки, тобто практичне пристосування індивіда до існуючих суспільних і соціальних норм.

3. Гуманістична (феноменологічна) модель освіти (А. Комбс, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). У центрі навчального процесу – людина та її розвиток як суб'єкта життєдіяльності, а знання, уміння і навички розглядаються не як мета навчання, а як засіб розвитку особистості. Ця модель передбачає урахування індивідуальних особливостей людини, повагу до її інтересів та потреб; створює умови для самопізнання і саморозвитку особистості, надаючи максимальну свободу вибору і самореалізації як учневі, так і педагогові.

4. Неінституційна модель освіти (Ж. Гудлед, П. Гудман, Ф. Клейн та ін.) – полягає в організації навчальної діяльності поза межами соціальних інституцій. Навчання реалізовується дистанційно, з використанням Інтернет-ресурсів, радіо, телебачення, преси і т. ін. Ці моделі створюють умови для

функціонування центрів освіти для людей похилого віку різного спрямування, а саме:

1. Культурні центри. У Європейських містах таких як Роттердам, Порто, Нідерланди проводиться конкурс для людей похилого віку «Євро+», де літні люди демонструють свої таланти з виконання улюблених пісень. Чилійський католицький університет постійно підтримує людей похилого віку, які займаються традиційними народними ремеслами і передають свій безцінний спадок та майстерність наступним поколінням, що є пріоритетом ЮНЕСКО.

2. Освітні центри. Головними формами діяльності усіх освітніх центрів, які спрямовані на інтелектуальний розвиток людей похилого віку, є семінари, лекції, майстер-класи та різноманітні курси. Китайський університет для людей похилого віку надає своїм «студентам» широкий вибір різноманітних курсів у таких сферах як традиційна медицина, політика, законодавство, історія, а також вивчення мов, як одної з найважливіших складової програми Університету «третього віку».

3. Центри Фізичної активності. Центр для людей похилого віку у Бразилії надає своїм відвідувачам такі послуги, які спрямовані на оздоровлення духовного, ментального, фізичного і соціального аспектів людського життя. Щодо організації RUTIS, яка існує у Португалії, то тут надаються такі послуги для людей літнього віку як гімнастика, плавання, а також йога – невід’ємна складова людського фізичного та духовного здоров’я.

4. Інформаційні центри. Рух Elderhostel, який існує вже багато років у США та Канаді, надає свом відвідувачам таку послугу, як «Навчальна подорож», завдяки якій люди похилого віку дізнаються про життя та традиції інших народів світу. Цю концепцію навчання літніх людей розробив Матрін Ноултон. Реалізація першої програми відбулась у 1975 році в університеті Нью – Хемпшир, в якій взяли участь 170 тисяч осіб. Що стосується Європейського союзу, то тут було впроваджено проект для ефективного навчання людей похилого віку у галузі комп’ютерних технологій, який має назву «eLearningLaterLife».

Зазначимо, що у європейських країнах при соціальній роботі з людьми похилого віку, головною метою є забезпечення можливості проживати в себе дома якнайдовше і самому утримувати себе. Система соціального обслуговування розвивається у такому напрямку, щоб підтримувати здатність людей похилого віку до самообслуговування. Труднощі ведення домашнього господарства полегшуються візитами співробітників “допомоги вдома”.

Різноманітність та складність соціальних проблем, викликаних старінням населення, потребують проведення адекватних заходів не тільки по забезпеченню похилим людям гарантованого мінімуму соціальних послуг, але й по створенню умов для реалізації особистісного потенціалу в старості.

Соціальні працівники, які спеціалізуються на роботі з людьми похилого віку, в основному допомагають тим, хто вже має певні проблеми із суспільством, системою охорони здоров'я та іншими інститутами.

Багатогранність проблем, з якими стикаються старі люди та складність системи соціальної допомоги створюють труднощі доступу до тих чи інших соціальних структур. Тому в першу чергу старі люди звертаються по допомогу у Служби управління соціальними організаціями. У таких службах їм надається інформація про те, куди слід звернутися для більш детального розгляду проблем та потреб конкретної людини. Головне завдання служб управління полягає в тому, щоб забезпечити найбільш ефективну допомогу клієнту і розглянути якнайбільше проблем з різних точок зору.

Розрізняють 11 функцій даних служб:

- пошук потенційних клієнтів;
- попередній перегляд справ;
- набір клієнтів;
- оцінка;
- постановка цілей щодо надання допомоги;
- планування діяльності;
- підвищення кваліфікації;
- здійснення запланованої допомоги;

- переоцінка;
- обробка даних;
- підтримка взаємин.

Ці служби діють при лікарнях, громадських організаціях, регіональних службах для людей похилого віку, будинках для старих людей, агентствах у справах сім'ї, при службах медичного сприяння.

Слід зазначити, що багато громадян похилого віку потерпають від невостробуваності та самотності, відсутності належної уваги навіть зі сторони найближчих родичів, що перетворює цей період життя людини на депресивнофаталістичне існування, без сподівань на краще. Психологи наголошують, так звана «криза пенсійного віку» концентрує у собі внутрішньособистісний конфлікт на ціннісному рівні, який виявляється у пріоритеті вітальних термінальних ціннісних орієнтацій серед системи інших цінностей та у загальних розбіжностях між ціннісними орієнтаціями та їх доступністю для осіб похилого віку; ефективність соціально-психологічної допомоги людям похилого віку забезпечується врахуванням особливостей перебудови їх ціннісно-сислової сфери, переорієнтації на пікові цінності та одночасного підвищення важливості периферійних ціннісних орієнтацій.

Як зазначає Ю.Р. Мацкевич, «...старіння населення – це одна з найсерйозніших проблем сучасного світу. Проте у високорозвинених країнах присутність у суспільстві старих людей розглядається не як тягар, а як позитивний фактор. Створення сприятливих умов для людей похилого віку, прояв особливої уваги до їх потреб повинно стати основною метою держави, яка прагне забезпечити стійкий соціальний розвиток» [8, с. 51-52].

Для людей похилого віку, які віддають перевагу проживанню у звичному для себе оточенні, існує розгалужена мережа нестационарних закладів соціального обслуговування. Соціально-побутове обслуговування на дому передбачає такі види послуг: доставка обідів до дому; гігієнічні процедури; транспорт; послугу супровідника; організація розваг; заняття фізкультурою під наглядом інструктора; спостереження за станом здоров'я тощо. Також таким

спільнотам надається різноманітна необхідна інформація переважно орієнтовного характеру, у деяких випадках послуги містять ремонт та благоустрій їх квартир. Особлива увага приділяється обладнанню житла з обслуговуванням. Такі будинки для старих людей забезпечуються посиленням обслуговуванням удома, а також сигнально-черговою системою, яка дозволяє у будь-який час викликати лікаря, швидку допомогу та зменшує випадки крадіжок, пожеж, неухважного ставлення родичів до старої людини. Телефон із постійним підключенням до сигнально-чергової системи –це новий, який набуває швидкої популярності, пристрій для тих старих людей, хто мав би через беззахисність та самотність знаходитись у стаціонарі.

Як бачимо, світова спільнота надає дуже важливе значення захисту прав і свобод людей похилого віку, можливостям їх самовдосконалення і саморозвитку, шляхом включення цієї категорії людей в діяльність таких освітніх установ як Університет «третього віку».

2. 2. Діяльність «Університету третього віку» як соціально – педагогічної послуги

Зазначимо, що Україна належить до 30 найстаріших країн світу за часткою осіб віком 60 років і старше. У 2015 році вона становила 21,8 %, а частка людей віком 65 років і старше – 15,5% від загальної чисельності населення. Відповідно за національним демографічним прогнозом у 2030 році частка осіб віком понад 60 років становитиме понад 26 %. Головними проблемами, які зумовлюють старіння населення в нашій країні є: збільшення життєвого віку, пердчасна смертність молодого покоління, а також зниження народжуваності. У зв'язку з такою ситуацією в нашій країні Кабінетом Міністрів України 11 січня 2018 р. було ухвалено Стратегію державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року. Стратегія створена з метою реалізації в Україні Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння (2002 р.), Європейської регіональної стратегії, а також реалізації Принципів ООН стосовно людей похилого віку, в яких пріоритетними завданнями є

забезпечення та надання людям похилого віку рівних прав і можливостей, збереження їхнього здоров'я, оптимальних умов життя й активного довголіття.

Мета даної Стратегії полягає у розв'язанні проблем, які виникають під час старіння населення і використання можливосте даного віку.

Головними завданнями Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення визначенно:

- забезпечення здоров'я та благополуччя людей похилого віку;
- створення системи захисту їхніх прав;
- поліпшення умов для самореалізації та участі в процесах розвитку суспільства;
- створення середовища, сприятливого для активного життя [63].

На сьогодні забезпечення права на навчання впродовж життя для людей похилого віку є найголовнішою запорукою становлення України як європейської держави. У розвинених європейських країнах більшість громадян похилого віку залучені до освітніх програм згідно меморандуму безперервної освіти Європейського союзу. Однією із моделей залучення громадян похилого віку до безперервної освіти у нашій країні стали Університети «третього віку». Предметом нашого дослідження є діяльність Університетів «третього віку» як соціально – педагогічної послуги.

Така модель Університету «третього віку» діє при Територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) і у своїй діяльності керується Конституцією та відповідними Законами України, які складають законодавчу базу системи соціального захисту людей похилого віку. До них відносяться такі Закони України: «Про соціальні послуги», «Про впровадження соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку»», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» , «Про статус і соціальний захист громадян, які

постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Діяльність Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) регулюється указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та Законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Мінсоцполітики, Департаменту соціального захисту населення державної адміністрації, актами інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також Положенням про територіальні центри, розробленими відповідно до Типового положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (Додаток 1).

У Наказі Міністерства соціальної політики України «Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку"» від 25.08.2011, № 326, зазначається, що в Україні навчання людей похилого віку є інноваційним проектом, що має на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж всього життя. Люди старшого віку - це ті, хто готується до виходу на пенсію або вже має статус пенсіонера. Відповідно до меморандуму безперервної освіти Європейського Союзу освітні системи повинні вміти гнучко адаптуватися до сучасних умов. Сьогодні концепція навчання впродовж всього життя прийнята і здійснюється в більшості розвинутих країн світу.

Згідно цього наказу соціально-педагогічну послугу «Університет третього віку» надають безкоштовно структурні підрозділи територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) громадянам похилого віку, причому отримувачів цієї послуги має бути в одному центрі не менше тридцяти осіб. Головною метою соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку» є надання людям похилого віку можливості для відкриття своїх здібностей, талантів, набутті нових навичок та сприянню їхньому активному старінню.

Це особливо важливо для вирішення проблем людей старшого віку, покращення якості їх життя, збереження та формування їх активної життєвої

позиції. Тому в "Університетах третього віку" необхідно показати переваги, задоволення, користь і нові горизонти, що відкриваються завдяки безперервному навчанню. При цьому роль викладача носить специфічний характер, оскільки він виступає більше консультантом, наставником, посередником і організатором.

Щодо основних завдань, які ставить «Університет третього віку» при наданні соціально – педагогічної послуги громадянам похилого віку, то вони надаються згідно з планами та програмами попередньо затвердженими директором територіального центру. До головних завдань надання соціально – педагогічної послуги можна віднести наступне:

1. Інтеграція громадян похилого в суспільство, шляхом залучення їх до активної громадської діяльності;
2. Практичне навчання старших дорослих сучасним технологіям;
3. Надання знань щодо збереження здоров'я та активного довголіття;
4. Формування навичок самодопомоги;
5. Залучення державної служби зайнятості до працевлаштування людей похилого віку (за їх бажанням);
6. Формування практичних навичок та вмінь;
7. Підвищення якості життя людей похилого віку;
8. Залучення до волонтерської діяльності;
9. Поінформування старших громадян стосовно їх прав та ознайомлення їх із законодавством щодо людей похилого віку.

Головним у процесі навчання старших дорослих є те, що сам процес повинен відбуватися на добровільних засадах із поєднанням теоретичних та практичних знань. Тому у відповідності до бажань та інтересів громадян територіальні центри з надання соціально – педагогічних послуг можуть запроваджувати такі факультети: мистецький, інформаційних технологій, іноземних мов, літературознавчий... До факультативів можуть належати: скандинавська ходьба, основи першої медичної допомоги, танцювальна студія, тощо.

Доцільним є використання при навчанні людей похилого віку фахівців з різних професійних сфер при наданні соціально-педагогічних послуг громадянам похилого віку, а саме: працівників у сфері служби зайнятості, Пенсійного фонду України, соціального захисту та місцевих управлінь праці, охорони здоров'я, юстиції, представників громадських організацій, волонтерів, викладачів вищих навчальних закладів, а також фахівців територіальних центрів. Зазначимо, що фахівці, які співпрацюють з громадянами похилого віку повинні бути обізнані з темою та проблемами, що передбачені програмою та мати необхідний досвід та освіту. Також до методів навчання людей похилого віку можна віднести:

- дебати/дискусії - обмін думками під час обговорення актуальної теми заняття;
- мозковий штурм - опитування, під час якого фіксуються будь-які відповіді учасників щодо обговорюваної теми;
- доповідь – презентацію питання або ситуації перед аудиторією слухачів щодо визначеної теми з метою розв'язання певної проблеми або питання;
- конференцію – організоване зібрання під час якого обговорюються питання і відбувається представлення досвіду і поглядів щодо певних проблем;
- демонстрація/показ;
- гру –виконання певного завдання в ігровій формі , де у кожної особи існує своя роль;
- практичне оволодіння навичками;
- розповідь історій – озвучення слухачами власного досвіду або історії з життя друзів, який має відношення до теми заняття;
- індивідуальні вправи;
- розв'язання проблем.

Освітній процес громадян похилого віку передбачає:

- врахування індивідуальних особливостей людей похилого віку, їх фізичного і психологічного станів та їх проблем зі здоров'ям;

- використання методів навчання дорослих, тренінгові методики та традиційні методи навчання;
- врахування життєвого досвіду і знань;
- відсутність формальної перевірки набутих раніше знань, вмінь та навичок;
- інтерактивна форма взаємодії між учасниками освітнього процесу;
- залучення до навчальної групи від 15 до 25 осіб похилого віку;
- планування тривалості занять і їх кількості у відповідності з фізіологічними особливостями людей похилого віку і тривати не більше 45 хвилин;
- перерви під час освітнього процесу;
- врахування викладачем самопочуття слухачів та доступне і повільне викладення матеріалу.

Приміщення для навчального процесу з громадянами похилого віку повинно відповідати санітарно - гігієнічним нормам. Необхідними умовами в навчальному закладі є наявність пандусів та поручнів для комфортного переміщення осіб похилого віку, а також кімната гігієни. Кімната, де відбувається навчальний процес має бути просторою і затишною, з гарною вентиляцією і оснащена необхідними мультимедійними пристроями, дошкою та фліпчартами.

Тривалість навчального курсу - 72 години. Протягом тижня у заплановані дні навчання триває 1 год. 40 хв.

В «Університеті третього віку» не існує оцінювання слухачів курсу, так як навчання зорієнтоване на отриманні людьми похилого віку задоволення від отримання нових знань, навичок, досвіду, а найголовніше – друзів. Тому, для заохочення у подальшому активному навчанні Територіальний центр надає своїм слухачам сертифікат, який є підтвердженням опанування програмою відповідного курсу навчання в «Університеті третього віку».

Щодо структури програми освітнього процесу людей похилого віку, то вона складаються з тих тем, які стосуються самопомоги, організації дозвілля,

зміцнення та збереження здоров'я, активного та гармонійного старіння, правової освіти, набуття вмінь у користуванні сучасними інформаційними технологіями і комунікаціями.

У територіальних центрах люди похилого віку мають право на залучення до освітнього процесу та припинення навчання за власним бажанням, доступне навчання, участь у освітньому процесі, поінформованість щодо принципів надання соціально – педагогічних послуг.

Громадяни похилого віку під час надання послуги територіальним центром повинні дотримувати таких зобов'язань: бути активними під час освітнього процесу; мати гарні відносини із іншими слухачами; дбайливо ставитися до обладнання у приміщеннях, де надається навчальна послуга; з повагою ставитися до персоналу та «Університету третього віку» в цілому.

До зобов'язань територіального центру під час надання послуги громадянам похилого віку можна віднести: надання послуг із врахуванням інтересів, можливостей і точного визначенні часу та днів навчання; забезпечення слухачів якісними умовами і послугами під час освітнього процесу у відповідності до потреб людей похилого віку.

Таким чином, можна констатувати, що в нашій державі зрозуміли необхідність і значимість того, що освіта повинна залишатися доступним ресурсом для усіх людей незалежно від віку. І на сьогодні, коли в нашій країні залишається нестабільна соціально - економічна ситуація, громадські організації і державні установи пропонують різноманітні заняття, клуби, курси для літніх людей. Люди, які вийшли на пенсію можуть також отримати нові знання, взяти участь в оволодінні творчими навичками, розширити свій кругозір і здобути новий досвід та розширити коло знайомств і тим самим відчутти особистісну самодостатність та важливість для сім'ї і суспільства в Університетах «третього віку». Однією з моделей його організації є соціально – педагогічна послуга «Університет третього віку», яку надають територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Для її реалізації створена необхідна нормативно – правова база.

Висновки до другого розділу

Вище зазначене дає підстави зробити висновок, що проблема освіти для людей похилого віку є дуже актуальною не тільки за кордоном, але й в нашій країні. Основним завданням освіти для людей похилого віку є розширення соціальних зв'язків, розвиток соціальної активності, набуття необхідних знань та навичок, позитивне ставлення до свого віку. Неперервна освіта потребує підтримки держави як на економічному рівні, так і на соціокультурному, задля гармонійного життя і розвитку своїх громадян.

Щодо моделей неперервної освіти для громадян похилого віку, то можна сказати, що пріоритетними і визнаними в усьому світі є Англосаксонська (Британська) та Західноєвропейська (Французька) моделі навчання людей похилого віку. Але крім основних моделей існують ще Північноамериканська, Південноамериканська, Китайська та Культурно – гібридна модель Університету «третього віку», яка поєднує елементи навчання двох основних моделей. В Україні маємо модель діяльності Університету «третього віку» як соціально - педагогічної послуги.

Соціально – педагогічна послуга «Університети третього віку» надається у відповідності до чинного законодавства, а саме, у відповідності до Конституції України та Законів України щодо соціального захисту людей похилого віку, Меморандуму безперервної освіти Європейського Союзу, Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року, Наказу Міністерства Соціальної політики України «Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку"», наказів районних та державних адміністрацій та положень керівництв територіальних центрів.

Отже, освіта є дуже важливою в поважному віці, особливо, коли професійна активність особистості стає мінімальною. Саме освіта є тим джерелом, яке сприяє збереженню соціальних зв'язків, здоров'я, повноцінного спілкування, створює умови для соціальної активності людини.

РОЗДІЛ 3. ЗМІСТОВНО – МЕТОДИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ «ТРЕТЬОГО ВІКУ»

3. 1. Дослідження змісту діяльності «Університетів третього віку» в Чернігівській області.

На даному етапі магістерської роботи нами було проведено емпіричне дослідження, мета якого полягала у з'ясуванні поширення та змісту діяльності Університетів «третього віку» в Чернігівській області як соціально – педагогічної послуги. Дослідження було проведене методом опитування в соціальних мережах директорів територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), які діють у Чернігівській області. Перелік закладів нами взято на сайті ОДА Чернігівської області. Для проведення опитування ми розробили анкету, яка складалася з таких питань:

1. З якого часу у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) реалізується послуга «Університет третього віку»?
2. Скільки осіб користуються даною послугою?
3. Які стандарти (програми, методичні рекомендації тощо) використовуються в діяльності університету?
4. Які методи навчання людей похилого віку використовуються в діяльності університету?
5. Які факультети чи факультативи діють у складі університету?
6. З якими закладами (установами) і фахівцями співпрацює територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), реалізуючи дану послугу?

Можемо констатувати, що на даний час в Чернігівській області діють 27 Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), з них 7 впровадили соціально – педагогічну послугу «Університет третього віку»:

1. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Новозаводського району м. Чернігів.

2. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Деснянської районної ради у м. Чернігів.

3. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Варвинської районної державної адміністрації Чернігівської області

4. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області.

5. Срібнянський районний територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

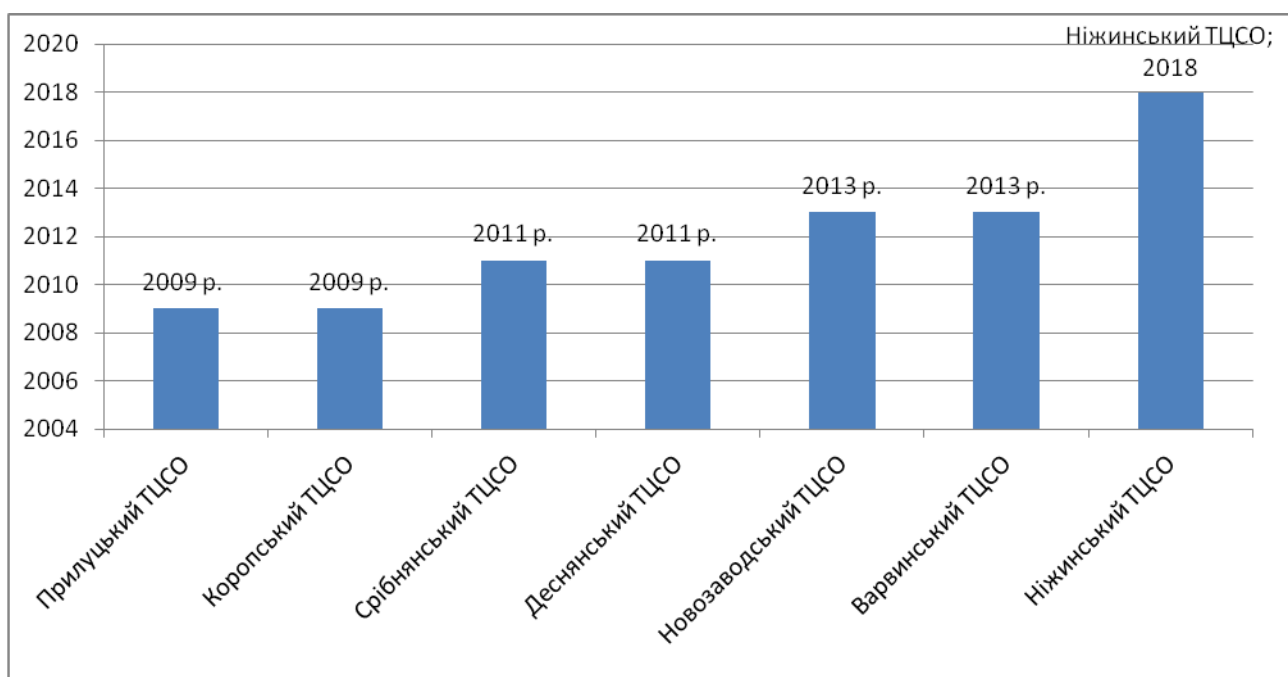
6. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Прилуцької селищної ради .

7. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Коропської селищної ради (Додаток 2).

За даними проведеного опитування нами було визначено динаміку розвитку Університетів «третього віку» в Чернігівській області, яка представлення в діаграмі 3.1.

Діаграма 3.1

Динаміка розвитку «Університетів третього віку" в Чернігівській області

Як бачимо з даної діаграми, найбільший досвід діяльності серед Університетів «третього віку» у Чернігівській області мають Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Прилуцької селищної ради (2009 р. заснування) та Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Коропської селищної ради (2009 р.) Наймолодшим є Університет «третього віку», який нещодавно започаткував свою діяльність на базі Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області (2018 р.). Станом на початок жовтня 2019 року соціально - педагогічну послугу «Університет третього віку» отримувало 266 громадян.

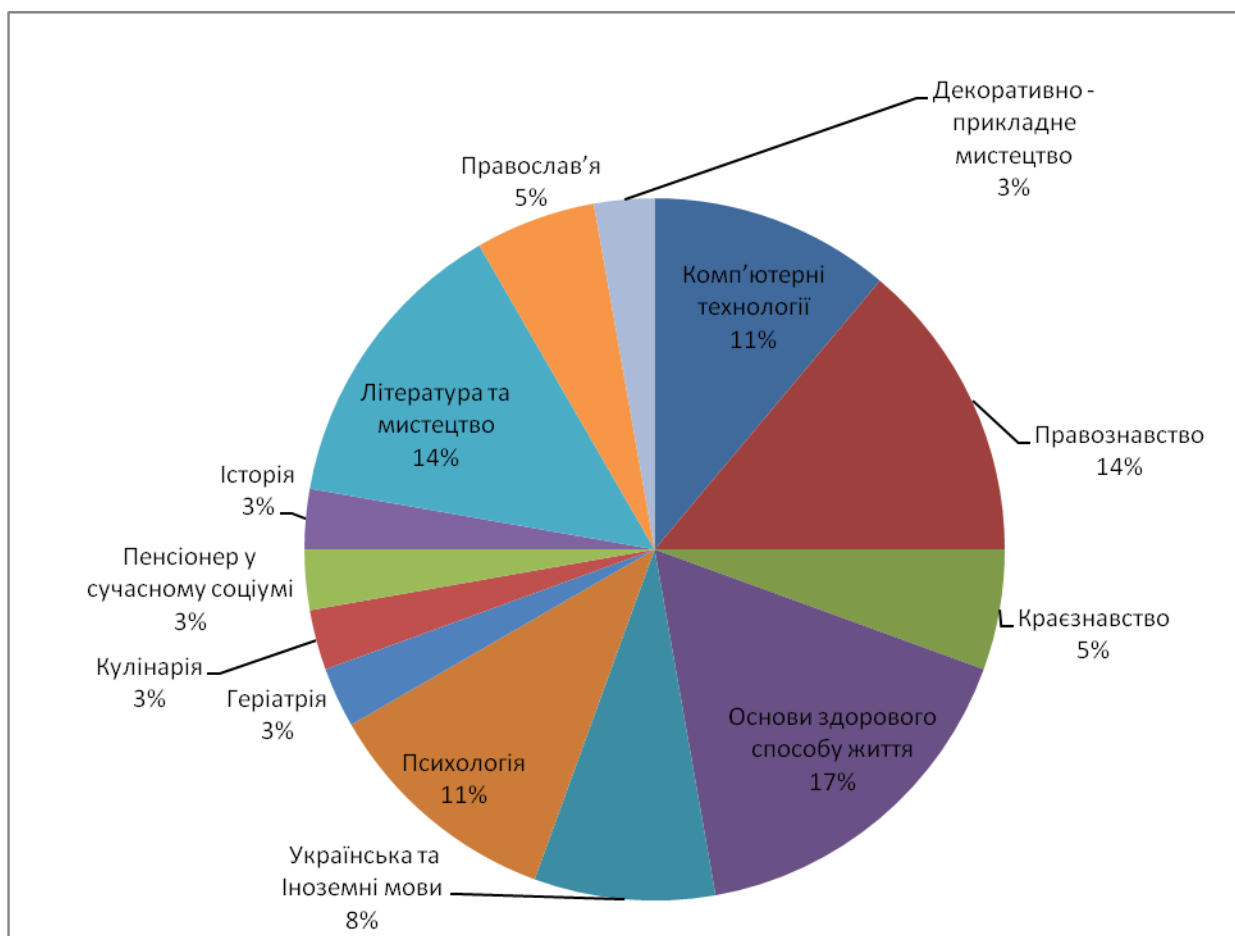
Відповіді на питання: «Які факультети чи факультативи діють у складі Університету «третього віку»? - дали можливість виявити спектр інтересів і запитів слухачів і відповідно їх змістовну сферу діяльності. Цей перелік включає такі факультети:

- декоративно-прикладного мистецтва;
- основ медицини, здорового способу життя;
- літературно-мистецький;
- православний;
- краєзнавчий;
- соціально-психологічний;
- іноземних мов;
- комунікаційних та інформаційних технологій;
- соціально-правовий;

Результати запитів щодо змістовної діяльності відвідувачів Університетів «третього віку» ми зобразили у діаграмі 3.2.

Діаграма 3. 2

Запити громадян щодо змістовної діяльності «Університетів третього віку» в Чернігівській області

Таким чином, можна зробити висновок, що найбільшим попитом серед громадян похилого віку користується факультет «Основи здорового способу життя» (17%). Люди похилого віку прагнуть зберігати і покращувати свій фізичний стан, що і спричинило зацікавленість даним факультетом. На другому місці інтересів людей похилого віку знаходяться Правовий і Літературо - мистецький факультети (14%). Третє місце займають факультети Комп'ютерних технологій та Психології (11%). Факультет української та іноземних мов посів четверте місце (8%). Краєзнавчий та Православний факультети - п'яте місце (5%). І на останньому місці за сферою змістовних інтересів громадян похилого віку знаходяться Історичний, Кулінарний, Геріатричний факультети, Факультет Декоративно – прикладного мистецтва та факультет «Пенсіонер у сучасному соціумі».

Кожен Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Чернігівської області при наданні соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку» обов'язково співпрацює з різними установами, організаціями та закладами. Інформацію про те, з ким відбувається найтісніша співпраця продемонстровано на діаграмі 3.3.

Діаграма 3. 3.

Отже, з вище зазначеного можна констатувати, що найтісніша співпраця «Університетів третього віку» Чернігівської області відбувається з закладами охорони здоров'я (17%), закладами культури та мистецтва (17%). На другому місці за співпрацею знаходяться громадські організації (6%), такі заклади як управління соціального захисту населення (11%), бібліотеки міста (12%), освітні заклади (12%) та волонтери (12%). Серед громадських організацій університети активно співпрацюють з Товариством Червоного Хреста України, Українською православною церквою та Спільнотою самаритян України, ГО

Ніжинська міська організація Ветеранів України. Таким чином, можна зробити висновок про те, що Університети «третього віку» найактивніше співпрацюють з закладами охорони здоров'я.

У кожному «Університеті третього віку» Чернігівської області впроваджено форми та методи навчання громадян похилого віку, які подано у діаграмі 3.4.

Діаграма 3.4

Таким чином, найбільш впровадженим методом навчання, яким користуються соціальні працівники, викладачі Університету «третього віку» під час співпраці зі слухачами є лекції (11%). Друге місце займають методи: вивчення випадків (9%), дебати/дискусії (9%), розповіді (9%) та практичне оволодіння навичками (9%). На третьому місці - тренінги (6%), бесіди

(6%), мозковий штурм (6%), рольві ігри (6%), демонстрація/показ (6%). Останнє місце займають такі методи як круглі столи (3%), семінари (3%), години історичної інформації (3%), красзнавчі екскурсії (3%), метод «рівний – рівному» (3%), арт – терапевтичні заняття (3%), індивідуальні вправи (3%), навчання в парах (3%), розв'язання проблем (3%). Отже, соціально – педагогічна послуга «Університет третього віку» впроваджена і діє в 7 Територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Чернігівської області вже 10 років (з 2009 р.). За цей час накопичений значний досвід змістовної діяльності та співпраці з різними закладами, установами, організаціями і їх фахівцями.

3. 2. Досвід діяльності «Університету третього віку» Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради

З 16 листопада 2018 року на базі Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради розпочав свою діяльність «Університет третього віку» як соціально – педагогічна послуга для людей похилого віку та осіб з інвалідністю. На сьогодні «Університет третього віку» є інноваційним проектом, що має на меті залучення літніх людей до активного життя та інтеграції їх у суспільство; збереження фізичного та психологічного здоров'я; розкриття нових талантів і здібностей в літніх людей; оволодіння новими знаннями і навичками, які необхідні для гармонійної життєдіяльності у сучасному соціумі. А найголовніше – задоволення потреб та інтересів громадян старшого віку та осіб з інвалідністю. Надання соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку» здійснюється у відповідності до Конституції України, а також законодавчими актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики України, зокрема, наказом «Про впровадження соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку», Департаменту соціального захисту населення і розпорядження голови Ніжинської міської ради та рішенням директора територіального центру, Положенням «Про Університет

третього віку територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради». (Додаток 3,4).

Згідно з наказом Міністерства соціальної політики України «Про впровадження соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку» зазначимо, що дана послуга надається безкоштовно відділенням денного перебування територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Послуга може надаватися за наявності не менше тридцяти осіб старшого віку. Наповнювальність навчальних груп може варіюватись від двох до п'яти осіб, але не перевищувати двадцяти п'яти осіб. Саме завдяки впровадженню «Університету третього віку», стало можливим отримання громадянами похилого віку можливості якісного навчання незалежно від здобутої раніше освіти. До основних завдань, які ставить «Університет третього віку» можна віднести:

- інтеграція людей похилого віку у суспільство та адаптація до змін сучасного середовища;
- розширення кола спілкування людей похилого віку та знаходження нових друзів;
- забезпечення старше покоління громадян необхідними знаннями та всебічним розвитком;
- практичне оволодіння навичками самодопомоги;
- надання інформації щодо процесу старіння та його особливостей;
- ознайомлення з принципами здорового способу життя та ефективними методами збереження здоров'я та довголіття;
- залучення до волонтерської діяльності;
- ознайомлення громадян похилого віку з основами законодавства;
- оволодіння практичними навичками користування новітніми технологіями.

Для того, щоб долучитися до освітнього процесу в «Університеті третього віку», старшим дорослим необхідно особисто звернутися в територіальний центр соціального обслуговування. Перевірка отриманих раніше знань та вмінь

не є обов'язковими. При навчанні людей похилого віку є обов'язковим врахування індивідуальних фізіологічних потреб та особливостей. Таким чином, тривалість заняття не може бути більшою за 45 хвилин і повинна передбачати перерви.

На даний час в «Університеті третього віку» діють такі факультети та факультативи:

Факультети:

- Факультет декоративно-прикладного мистецтва.
- Факультет основ медицини, здорового способу життя.
- Факультет літературно-мистецький.
- Факультет православний.
- Факультет краєзнавчий.
- Факультет соціально-психологічний.
- Факультет іноземних мов.
- Факультет комунікаційних та інформаційних технологій.
- Факультет соціально-правовий.

Факультативи:

- Основи першої домедичної допомоги.
- Йога.
- Пісенний калейдоскоп.
- Скандинавська ходьба.
- Догляд за хворими. Паліативна допомога.
- Танцювальна студія.

Дозвілля в Ніжинському «Університеті третього віку» є дуже цікавим та змістовно наповненим. Люди похилого віку відвідують різноманітні екскурсії та культурно-мистецькі заходи такі як: концерти, фестивалі, імпрези, виставки, ретро-дискотеки, святкові акції та інше.

У закладі діють ефективні форми і методи навчання, за якими люди похилого віку з легкістю навчаються та розвиваються. До основоположних методів навчання громадян похилого віку можна віднести метод «рівний –

рівному» . Тому, для проведення занять для людей похилого віку , задля ефективної реалізації методу «рівний – рівному» працівники територіального центру надіння соціальних послуг залучають широке коло таких фахівців з різних сфер: викладачі вищого навчального закладу, працівники сфери охорони здоров'я, волонтери, працівники органів самоврядування,юстиції, закладів та установ соціальної сфери та культурної сфери. Тобто до освітньої діяльності з людьми похилого віку можуть бути залучені ті фахівці, які обізнані з темою програми та мають відповідну освіту і досвід викладання. Під час освітнього процесу викладач повинен керувати силою голосу, в доступній формі пояснювати матеріал, говорити повільно та зрозуміло.

Форми навчання:

- Лекційні заняття з обговоренням.
- Практичні заняття.
- Фізичні вправи.
- Гурткові заняття.
- Екскурсії.
- Подорожі.
- Концерти.

Методи навчання:

- Лекції.
- Дискусії.
- Дебати.
- Мозковий штурм.
- Вивчення випадків.
- Показ, демонстрація
- Рольові ігри.
- Розповіді історій.
- Інші інтерактивні форм.

Зазначимо, що під час освітнього процесу є обов'язковим застосування таких методів, які базуються на методах навчання дорослих, а саме: тренінгові

методики, традиційні методи навчання та модульне навчання. Навчання повинно проходити у спеціально обладнаних приміщеннях відповідно до санітарно – гігієнічних норм. Базовий освітній курс триває сімдесят дві навчальні години, що передбачає навчання тривалістю 1 год. 40 хв.

Слухачам «Університету третього віку» при закінченні навчального курсу видають сертифікати, що є підтвердженням опануванням базової програми. Дана послуга не передбачає оцінювання знань людей похилого віку, яке існує в інших навчальних закладах, так як головним принципом при організації навчального процесу є отримання задоволення від освітньої діяльності.

Територіальний центр соціального обслуговування (надання послуг) бере на себе такі зобов'язання:

- обов'язкове врахування думок та побажань слухачів при визначенні розкладу навчання в групах;
- якісні умови під час надання соціально – педагогічних;
- врахування потреб і запитів слухачів при розробці нових програм.

Обов'язки слухачів:

- активна взаємодія з Університетом «третього віку» під час надання послуги;
- повага до засад і цінностей, які існують в Університеті «третього віку», викладачів, керівників територіального центру, а також до інших слухачів;
- дбайливе ставлення до обладнання територіального центру.

Право слухачів «Університету третього віку»:

- бути поінформованими щодо принципів надання послуг;
- добровільно отримувати послугу та за власним бажанням припинити навчання;
- бути залученими у освітній процес;
- доступність послуг.

Ніжинський «Університет третього віку» активно співпрацює з українськими, іноземними фахівцями соціально – педагогічної роботи, а також з громадськими діячами, волонтерами. Серед них ми можемо назвати наступні:

1. Управління праці та соціального захисту населення
2. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг).
3. ГО «Ніжинська міська організація Ветеранів України».
4. Спілка Самаритян України Чернігівське об'єднання.
5. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.
6. Управління культури.
7. УПЦ КП святого Іоана Тобольського.
8. Управління освіти.
9. Товариство Червоного хреста України.
10. Ніжинський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.
11. НЦМЛ ім. М.Галицького.

У Ніжинському Територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) діяльність з людьми похилого віку відбувається на основі Державних стандартів соціальних послуг таких як: консультування, посередництво (медіація), представництво інтересів, соціальна адаптація, соціальна профілактика. Розглянемо докладніше деякі з них:

1. Державний стандарт соціальної послуги консультування. Цей Державний стандарт визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги консультування, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності та господарювання, які надають цю послугу. Цей державний стандарт включає в себе Алфавітну картку отримувача соціальної послуги, Анкету вуличного консультування, Індивідуальний план надання соціальної послуги консультування та Карту визначення індивідуальних потреб особи в наданні соціальної послуги консультування;

2. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації). Цей Державний стандарт визначає зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації) (далі - соціальна послуга), показники її якості для суб'єктів різних форм власності та господарювання, які

надають таку послугу, включає Індивідуальний план надання соціальної послуги посередництва (медіації).

3. Державний стандарт соціальної послуги представництва інтересів. Цей Державний стандарт визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги представництва інтересів, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності, які надають цю послугу.

4. Державний стандарт соціальної адаптації.

Цей Державний стандарт визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги соціальної адаптації, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності, які надають цю послугу. Включає в себе Індивідуальний план надання соціальної послуги соціальної адаптації та Карту визначення індивідуальних потреб особи в наданні соціальної послуги соціальної адаптації

5. Державний стандарт соціальної послуги профілактики. Цей Державний стандарт визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги профілактики, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності, які надають цю послугу.

Отже, з вище сказаного можна зауважити, що у Територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради створюються умови для формування активної життєвої позиції громадян похилого віку, які тренують пам'ять, розвивають інтелект, знаходять в собі нові таланти, а також опановують комп'ютерну техніку, Інтернет, вивчають іноземні мови. Усі ці позитивні зміни відбуваються завдяки змістовній соціально – педагогічній діяльності «Університету третього віку».

З метою підвищення ефективності освітнього процесу в «Університеті третього віку» ми провели емпіричне дослідження потреб, поведінки та домінуючих рис характеру людей похилого віку. Респондентами виступили 14 слухачів університету. Методики для проведення дослідження було взято з методичних рекомендацій «Університет третього віку: основи психології» авторів М. О. Житинської, І. Б. Савельчук, за загальною редакцією О. Г. Карпенко. Це тест «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації», тест на

визначення домінуючих рис характеру і тест на визначення ступеня задоволення головних потреб людини. У ході підготовки до проведення емпіричного дослідження було змістовно доповнено і змінено методики з урахування вікових особливостей людей похилого віку.

Тест №1: « Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації»

Кількість осіб: 14

Мета проведення дослідження: з'ясувати, який стиль поведінки є найбільш притаманним людям похилого віку у вирішенні конфліктних ситуацій.

Приклад тесту

Необхідно дати відповідь на питання: «Як ви зазвичай поводитесь в конфліктній ситуації або суперечці?». Якщо вам властива та або інша поведінка, поставте відповідну кількість балів після кожного номера відповіді, що характеризує певний стиль поведінки. Якщо так само ви поводитесь:

часто – 3

інколи – 2

зрідка – 3

Варіанти відповідей:

1. Погрожую або б'юся.
2. Прагну врахувати точку зору опонента, приймаю як свою.
3. Шукаю компроміси.
4. Допускаю, що не правий, навіть, якщо не можу повірити в це остаточно.
5. Уникаю опонента.
6. Бажаю, незважаючи ні на що, досягти своєї мети.
7. Намагаюся з'ясувати, з чим я згоден, а з чим - категорично ні.
8. Іду на компроміс.
9. Здаюся .
10. Змінюю тему.
11. Наполегливо повторюю одну думку, поки не досягну свого.
12. Намагаюся знайти джерело конфлікту, зрозуміти, з чого все почалося .
13. Трішки поступлюся і підштовхну цим до поступок опонента.

14. Пропоную мир.

15. Намагаюся обернути все на жарт.

Обробка результатів:

Тип А - сума балів під номерами 1. 6. 11

Тип Б – 2 + 7 + 12

Тип В – 3 + 8 + 13

Тип Г – 4 + 9 + 14

Тип Д - 5 + 10 + 15

«А» - жорсткий тип вирішення конфліктів і суперечок. Ви до останнього стоїте на своєму, захищаючи свою позицію. Ви прагнете виграти не зважаючи ні на що. Це тип людини яка завжди має рацію. Під час суперечки запропонуєте альтернативу.

«Б» - це демократичний стиль. Ви дотримуєтесь думки, що завжди можна домовитися, шукаєте рішення, яке б задовольнило обидві сторони.

«В» - компромісний стиль. Із самого початку ви згодні на компроміс.

«Г» - м'який стиль. Свого опонента ви «знищуєте» добротою. З готовністю стаєте на його бік, відмовившись від своєї точки зору.

«Д» - стиль утечі. Ваше кредо – вчасно піти. Ви не прагнете загострювати ситуацію, не доводите конфлікт до відкритого зіткнення.

Під час обробки результатів тесту було визначено такі результати (Табл 3.1.).

Таблиця 3.1.

Стиль поведінки людей похилого віку при вирішенні конфліктних ситуацій

Тип «А» - жорсткий тип вирішення конфліктів і суперечок.	70 балів
Тип «Б» - демократичний стиль.	95 балів
Тип «В» - компромісний стиль.	109 балів

Тип «Г» - м'який стиль	101 бал
Тип «Д» - стиль утечі	96 балів

Таким чином, за результатами проведення даного тесту можемо констатувати, що більшість опитаних людей похилого віку мають компромісний тип вирішення конфліктних ситуацій і найменше для них притаманний жорсткий тип вирішення конфліктів і суперечок.

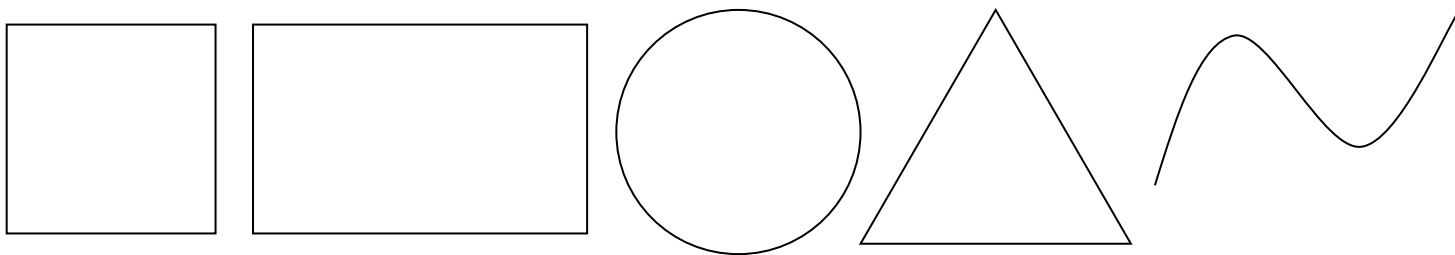
№2 Тест на визначення домінуючих рис характеру

Кількість осіб: 14

Мета проведення дослідження: визначення головної риси характеру в громадян похилого віку, яка найбільше проявляється у спілкуванні і повсякденному житті.

Приклад тесту

Із п'яти запропонованих фігур виберіть одну, яка є найбільш схожою на вас (або ту фігуру, яка перша привернула вашу увагу) . За нею виберіть фігури у порядку меншості. Заключною має бути фігура, найменш схожа на вас.

Обробка результатів:

Квадрат –працелюбність, наполегливість, потреба доводити розпочату справу до кінця, старанність.

Прямокутник – символізує стан переходу та змін. Це люди незадоволені тим способом і стилем життя, який вони ведуть у даний час, а тому перебувають у пошуках кращого становища. Позитивна якість – допитливість і

жвавий інтерес до всього, що відбувається. Але існує надмірна наївність і довірливість, тому такими людьми легко маніпулювати.

Коло - є найкращими комунікаторами серед п'яти форм, насамперед тому, що вони найкращі слухачі. Їм характерна висока чутливість, розвинута емпатійність – здатність співпереживати, співчувати, емоційно відгукуватися на переживання іншої особистості.

Трикутник – символ лідерства, здатність концентруватися на головній меті. Енергійні, сильні особистості, які ставлять прозорі цілі, і як правило досягають їх.

Зигзаг – ця фігура символізує креативність та творчість. Якщо людина обирає цю фігуру, то вона є «право – півкульним мислителем», вільно думаюча людина. Такі люди бачать світ постійно змінним. Зигзаг є найзбудливішою серед усіх п'яти фігур і особам, які обрали саме цю фігуру, найбільш не вистачає компромісності.

За результатами опитування було виявлено наступне (таблиця 3.2.).

Таблиця 3.2.

Вибори респондентів щодо домінуючих рис характеру

Квадрат	43 бали
Прямокут ник	49 балів
Коло	34 бали
Трикутник	40 балів
Зигзаг	54 бали

Отже, більшість людей похилого віку обрали фігуру «Зигзаг» (9 осіб), - тобто громадяни прагнуть розвивати свої творчі здібності і таланти і постійно

прагнуть до нових звершень, про що свідчить обрання ними соціально - педагогічної послуги «Університет третього віку». Найменша кількість респондентів обрала «Коло», яке символізує комунікацію та емпатійність, з чого можна зробити висновок, що не всі громадяни похилого віку прагнуть до відкритого спілкування і обирають саморозвиток.

№3 Тест на визначення ступеня задоволення головних потреб людини

Кількість осіб: 9

Мета проведення дослідження: визначити головні потреби людей похилого віку.

Приклад тесту

У кожній групі оберіть твердження, яке для Вас є найважливішим і поставте цифру 3. Далі визначте з тих, що залишилися - менш важливі і поставте цифру 2. Те твердження, яке для вас є найменш важливим пронумеруйте цифрою 1.

Перелік тверджень

1 група

	Заробляти на життя	
	Забезпечити собі належні матеріальні умови для проживання	
	Купувати потрібні якісні речі	

2 група

	Забезпечити собі майбутнє	
	Зміцнити своє матеріальне становище, стан здоров'я, зв'язки з родичами і близькими людьми	
	Уникати неприємностей	

3 група

	Мати хороші стосунки з людьми	
	Мати хороших співрозмовників	
	Бути зрозумілим для інших	

4 група

	Домогтися визнання і поваги	
	Підвищити рівень знань у нових сферах діяльності (іноземна мова, комп'ютерні технології...) і набути нових умінь (спілкування іноземною мовою, робота з комп'ютером...)	
	Забезпечити собі авторитет у вирішенні важливих життєвих питань	

5 група

	Розвивати свої сили і здібності	
	Прагнути до нового і невідомого	
	Займатися справою, яка потребує повної віддачі (часу, сил, матеріальних можливостей)	

Результати тестування ми представили у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Оцінка ступеня задоволення потреб людьми похилого віку

	Назва групи	Кількість чоловік									Сума балів			
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	1 найменш важливо	2 важливо	3 найважливіше	
Питання	Фізіологічні потреби													
	1	3	1	1	1	3	1	1	3	2	5	1	3	
	2	2	3	2	3	2	2	3	2	3	0	5	4	
	3	1	2	3	2	1	3	2	1	1	4	3	2	
	Безпека	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	
Питання	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	8	1	0	
	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	0	0	9	
	3	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	8	0	
	Соціальні потреби	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	

Питання	1	3	2	3	3	3	1	3	3	3		1	1	7
	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1		5	4	0
	3	1	3	2	2	1	3	1	2	2		3	4	2
	Визнання	1	2	3	4	5	6	7	8	9		1	2	3
Питання	1	3	1	2	3	3	3	3	3	3		1	1	7
	2	1	3	3	1	2	1	1	1	1		6	1	2
	3	2	2	1	2	1	2	2	2	2		2	7	0
	Самовира ження	1	2	3	4	5	6	7	8	9		1	2	3
Питання	1	2	1	1	1	2	2	1	2	2		4	5	0
	2	1	2	2	2	1	3	2	3	1		3	4	2
	3	3	3	3	3	3	1	3	1	1		3	0	6

У результаті маємо такі показники щодо рейтингу важливості задоволення головних потреб людини похилого віку (таблиця 3.4.)

Таблиця 3.4.

Головні потреби людей похилого віку

	Назва групи	1 найменш важливо	2 важливо	3 найважливіше	Сума балів
1	Безпека	8	8	9	25
2	Визнання	6	7	7	19
3	Соціальні потреби	5	4	7	16

4	Самовираження	4	5	6	15
5	Фізіологічні потреби	5	5	4	14

Таким чином, можемо констатувати, що найбільш важливою із п'яти запропонованих груп потреб для респондентів є потреба безпеки (сума балів - 25), а саме перше твердження «Зміцнити своє матеріальне становище, стан здоров'я, зв'язки з родичами і близькими людьми» (9 осіб), важливим є друге твердження «Уникати неприємностей» (8 осіб), найменш важливим є третє твердження «Забезпечити собі майбутнє» (8 осіб). На другому місці потреба у визнанні (сума балів 19). Сім людей похилого віку зазначили, що для них є найголовнішим домагатися визнання і поваги. Важливим для себе обрали 7 осіб третє твердження «Забезпечити собі авторитет у вирішенні важливих життєвих питань» ...), найменш важливим для людей похилого віку є друге твердження «Підвищити рівень знань у нових сферах діяльності (іноземна мова, комп'ютерні технології...)» (6 осіб). Соціальні потреби (сума балів - 16) – у рейтингу потреб респондентів знаходяться на третьому місці. Найважливішим обрали для себе твердження «Мати хороші стосунки з людьми» сім осіб. Важливим є твердження для чотирьох людей «Бути зрозумілим для інших». Найменш важливим є «Мати хороших співрозмовників», яке обрали п'ять осіб. На четвертому місці потреба Самовираження (сума балів - 15). Найважливішим є твердження «Займатися справою, яка потребує повної віддачі (часу, сил, матеріальних можливостей)» - його обрали шість осіб. Важливим є твердження для п'ятих людей похилого віку «Розвивати свої сили і здібності», теж саме твердження є найменш важливим для чотирьох людей. На п'ятому місці - фізіологічні потреби (сума балів – 14). Найважливішим твердженням для чотирьох людей похилого віку є «Забезпечити собі належні матеріальні умови для проживання», теж саме твердження є важливим для п'ятих людей.

Найменш важливим твердженням є «Заробляти на життя», яке вказали п'ять осіб.

Отже, головною потребою людини похилого віку є потреба у безпеці, а саме - «Зміцнити своє матеріальне становище, стан здоров'я, зв'язки з родичами і близькими людьми».

З проведених нами досліджень у Територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради можемо зробити висновок про те, що громадяни похилого віку мають компромісний тип вирішення конфліктних ситуацій і найменше для них притаманний жорсткий тип вирішення конфліктів і суперечок, про що свідчать данні тесту №1: «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації». В другому Тесті «На визначення домінуючих рис характеру» з оброблених результатів можемо констатувати, що люди похилого віку прагнуть розвивати свої творчі здібності і таланти і постійно йдуть до нових звершень, так як перевагу віддали фігурі «Зигзаг» (9 осіб). Найменша кількість людей обрали «Коло», яке символізує комунікацію та емпатійність, з чого можна зробити висновок, що не всі люди похилого віку прагнуть до відкритого спілкування і обирають саморозвиток. І останній проведений нами тест на визначення ступеня задоволення головних потреб людини довів те, що потреба у безпеці є найголовнішою для старшого покоління, де вагоме місце посідає зміцнення здоров'я, матеріального становища, а також зв'язків і взаємовідносин з рідними та близькими людьми. Отримані дані стануть підґрунтям для підвищення ефективності надання соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку».

Висновки до третього розділу

На підставі проведеного дослідження в Чернігівській області щодо впровадження соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку», можна зробити висновок про те, що на даний час послуга знаходиться на початковому етапі свого розвитку, так як за даними опитування тільки сім територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Чернігівської області з двадцяти семи існуючих започаткували

«Університет третього віку». За динамікою розвитку цієї послуги перші університети були започатковані у 2009 році. Наймолодшим «Університетом третього віку» в Чернігівській області є «Університет третього віку» Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради.

Діяльність «Університету третього віку» відбувається згідно з Законом України «Про соціальні послуги» та Наказом Міністерства соціальної політики України «Про впровадження соціально – педагогічної послуги «Університет третього віку» та інших нормативно – правових документів.

Найбільшим попитом у людей похилого віку користується факультет «Основи здорового способу життя». Найактивніша співпраця «Університету третього віку» відбувається з закладами охорони здоров'я та культури і мистецтва. Лекція є найбільш розповсюдженим методом навчання людей похилого віку.

Також нами було проведено емпіричне дослідження з метою підвищення ефективної діяльності «Університету третього віку». Перша методика допомогла нам з'ясувати, який стиль є найбільш притаманним людям похилого віку у вирішенні конфліктних ситуацій. В результаті отриманих результатів було виявлено, що переважна більшість людей похилого віку мають компромісний тип вирішення конфліктних ситуацій. Друга методика дозволила визначити домінуючу рису характеру старшого покоління. Нею виявилася творчість і прагнення до змін. І останній тест виявив нагальні потреби людей похилого віку. Це потреба у безпеці, зміцнення свого стану здоров'я, матеріального становища і гармонійних зв'язків з рідними людьми. Таким чином, досвід діяльності «Університетів третього віку» є надзвичайно цінним для впровадження цієї соціально – педагогічної послуги.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження ми можемо зробити наступні висновки:

1. Теоретичними засадами освітнього процесу у контексті соціальної підтримки людей похилого віку є такі науки як андрагогіка, геронтологія та герогогіка, де саме андрагогіка посідає головне місце. Наука андрагогіка складає окремий розділ педагогічної науки навчання дорослих. У андрагогіці акцент робиться на тому, що саме навчання людей похилого віку повинно відбуватися за принципами взаємодопомоги та обміну досвідом і знаннями між учасниками навчального процесу. При розробці навчальних програм для громадян похилого віку повинні обов'язково враховуватися їхні потреби і вподобання щодо освітнього процесу, так як доросле покоління завжди знає, для чого і навіщо знання можуть знадобитися у майбутньому житті. Андрагогіка надає громадянам похилого віку можливості для саморозвитку та самоосвіти, залучає до активного старіння, шляхом інтеграції у суспільство. Люди похилого віку мають можливість розкрити свої таланти та набути нових знань, вмінь та навичок. Навчання людини у похилому віці є запорукою її самореалізації і вдосконаленню, тому що з плином часу у світі проблема освіти дорослих стає все більш актуальною. У цьому контексті створення суспільством умов для розвитку людей похилого віку є здійсненням соціальної підтримки цієї категорії населення.

Соціальна підтримка людей похилого віку є системою заходів, спрямованою на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей. Люди похилого віку відносяться до незахищених верств населення і тому Згідно Закону України «Про соціальні послуги», соціальна підтримка є соціальною послугою, яка сприяє подоланню особою / сім'єю складних життєвих обставин. На сьогодні Закони України та нормативно – правові документи складають також нормативно-правову базу надання соціальних послуг для громадян похилого віку, а саме, Закон України «Про соціальні послуги», «Про затвердження Державного стандарту соціальної

послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю», Наказ Міністерства соціальної політики «Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку".

2. Освіта людей похилого віку є дуже актуальною не тільки за кордоном, але й в нашій країні. Основним завданням освіти для людей похилого віку є розширення соціальних зв'язків, розвиток соціальної активності, набуття необхідних знань та навичок, позитивне ставлення до свого віку. Теоретико-методичні засади освіти людей похилого віку розкриваються у наукових працях таких вчених як Аніщенко О.В, Архіпова С. Г., Волярська О. С., Громкова, М. Т., Дем'яненко Н. М., Змеев С. І., Колеснікова І. А., Лук'янова, Мацкевич Ю.Р., Сігова А. Г. , Скорик Т. В., Скрипник М. Федоренко С. А., Чаграк Н., Шевченко І. С. та ін. Також було визначено, що серед головних моделей навчання людей похилого віку за кордоном головними є Британська та Французька моделі Університетів «третього віку».

3. Соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку» в Україні є інноваційним проектом моделі Університету «третього віку», який допомагає людям похилого віку в отриманні якісних теоретичних і практичних знань впродовж усього життя. Надають таку послугу Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Завдяки «Університету третього віку» старшим дорослим надається можливість для розкриття своїх нових здібностей та талантів, а також здобуття нових професій шляхом участі в діяльності різноманітних факультетів та факультативів у даному закладі. Кожна людина похилого віку може отримати безкоштовно соціально – педагогічну послугу незалежно від рівня освіти. «Університет третього віку» сприяє активному старінню і соціальній інтеграції громадян похилого віку у сучасне суспільство. Соціально – педагогічна послуга надається тільки при наявності необхідної кількості громадян – не менше тридцяти осіб. Кожна людина похилого віку яка звернулася з проханням про надання соціально- педагогічної послуги має право самостійно обирати день і

час занять. Освітня діяльність ґрунтується на використанні соціальними працівниками різноманітних методів та форм навчання дорослих.

4. Під час вивчення досвіду діяльності «Університетів третього віку» в Чернігівській області нами було з'ясовано, що на сьогодні сім Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Чернігівської області з двадцяти семи існуючих започаткували дану послугу. Це свідчить про те, що дана соціально – педагогічна послуга знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Динаміка розвитку «Університетів третього віку» свідчить про те, що перші університети для громадян похилого віку було започатковано у 2009 році. Наймолодшим «Університетом третього віку» є університет Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради (2018 р.). Зазначимо, що найтісніша співпраця «Університетів третього віку» відбувається із закладами охорони здоров'я та культури і мистецтва. Щодо змістовної сфери інтересів, то факультет «Основи здорового способу життя» серед громадян похилого віку користується найбільшим попитом. Найбільш розповсюдженим методом навчання людей похилого віку є лекція.

5. Завдяки проведеним емпіричним дослідженням в «Університеті третього віку» територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради нами було вивчено потреби, поведінку та особливості спілкування людей похилого віку. Завдяки проведенню першої методики нам вдалося з'ясувати стиль вирішення конфліктних ситуацій у наших респондентів – слухачів університету. Ним виявився компромісний тип вирішення конфліктів. Другий тест дав змогу визначити головні риси характеру людей похилого віку, ними виявилися творчість та креативність. Остання методика виявила головні потреби громадян похилого віку. Першочерговою виявилась потреба у безпеці, наступною по значущості - зміцнення свого стану здоров'я, а далі – гідного матеріального становища і гармонійних зв'язків з рідними людьми та друзями.

Вище зазначене дає нам змогу констатувати, що саме «Університет третього віку» на сьогодні є однією з головних соціально – педагогічних послуг, яка надає громадянам похилого віку можливостей для реалізації права на отримання якісних безкоштовних освітніх послуг і набуття нових знань, досвіду, розширення кола спілкування та інтеграції у суспільство.

Подальше вивчення досліджуваної проблеми ми пов'язуємо з особливостями педагогічної діяльності викладача «Університету третього віку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова О. Старіти? Немає часу!: Методичний посібник для освітньої роботи з людьми літнього віку. Київ: 2014. 120 с.
2. Агапова О. Социогеронтологические теории. Актуальные проблемы истории, теории и технологии социальной работы: сборник статей. Новочеркасск; Ростов н/Д: Пегас, 1998. Вып.1.
3. Александров В. Основна проблема андрагогіки та шляхи її вирішення засобами сучасних інформаційних технологій. Після дипломна освіта в Україні. 2005. № 2. С. 11-15.
4. Аніщенко О. Структура, процедура конструювання і практична реалізація технологій навчання дорослих: Сучасні технології освіти дорослих. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С. 40–69.
5. Аніщенко О. Реалії і перспективи розвитку освіти людей третього віку в Україні: Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2013. Вип. 6. С. 29–34.
6. Архипова С.П. Основи андрагогіки: Навчальний посібник. Черкаси-Ужгород, 2002. 184 с.
7. Бабкін В. Д. Конституційні засади соціальної держави Україна: Правова держава. 2000. №11. 128 с.
8. Бевз Г. Технології навчання дорослих: Главник. Київ: 2006. 112 с.
9. Бідюк Н. М. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика: монографія. Хмельницький : Хм ЦНТЕІ, 2009. 542 с.
10. Богів Е. І. Діяльність народних університетів в історичній ретроспективі. Професійна порівняльна педагогіка : наук. журн. / голов. ред. Н. М. Бідюк. Київ – Хмельницький : ХНУ, 2013. № 1(5). С. 15–22.
11. В Украине насчитали почти 1,7 млн. переселенцев. URL: <http://ua.afm.news/onenews/5528/v-ukraine-naschitali-pochti-17-mln-pereselencev>.
12. В Україні 78% населення — за межею бідності. URL: http://zik.ua/news/2016/10/07/v_ukraini_78_naselennya_zamezheyubidnosti_oon_931342.

13. Волярська О. С. Інноваційні педагогічні технології: навч.- метод. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Запоріжжя: Акцент, 2012. 88 с.

14. Высшая народная школа для пожилых людей в системе непрерывного образования университетского комплекса: по результатам работы Высшей народной школы ДВГТУ с 1999 по 2004 гг. / Г. П. Турмов, А. А. Фаткулин, Н. П. Литвинова и др. ; ДГТУ. Владивосток: изд-во ДВГТУ, 2004. 32 с.

15. Гавриков А. Л. Образование взрослых в XXI веке: роль университетов в его развитии. Москва: Издательство Исследовательского центра проблем качества подготовки специалистов, 2001. 170 с.

16. Галіяш Н.Б. Характеристика основных соціальних проблем людей похилого віку: Медсестринство. 2012. № 1. С. 17–19.

17. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти: Енциклопедія освіти ; АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008. С. 156–158.

18. Гордина О. В. Высшая народная школа как модель педагогического сопровождения и поддержки пожилого человека. URL: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2011/Pedagogica/6_85342.doc.htm. 15.07.2014

19. Горшкова В. В. Онтологический контекст образования взрослых как социокультурного института: Педагогика. 2009. С. 69–74.

20. Гебберс Ф. О. О значении образования для взрослых. Образование взрослых для развития личности и мирового общества: Материалы международной научно-практической конференции. Новосибирск, 2000. 126 с.

21. Громкова, М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых : учеб. пособ. Москва: Юнити-Дана, 2005. 495 с.

22. Голубенко Т. О. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Випуск 21: збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 127-134

23. Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2008. 21 с.

24. Демографічне старіння в Україні на фоні загальносвітової тенденції прискореного старіння населення; реферативний огляд / Укл.: Н.В. Добра, Є.О. Корнілова, Ж.В. Самохіна; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Київ, 2015. 32 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/references/201512/vtdo_ro_6_0.pdf

25. Дем'яненко Н. М. Освіта дорослих: світові тенденції другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Педагогічні науки: зб. наук. праць. Полтава, 2011. № 2. С. 39–44.

26. Економічна активність населення. URL : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350796>.

27. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

28. Житинська М. О. Практика застосування елементів ейдетики у процесі навчання людей похилого віку в умовах університету третього віку. Соціальна робота в Україні : теорія і практика : наук.-метод. журн. 2017. № 1-2. С. 68-74.

29. Житинська М. О. Деякі аспекти життєдіяльності людей похилого віку. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 18.

30. Змеев, С. И. Андрагогика : основы теории, истории и технологии обучения взрослых. Москва: ПЕР СЭ, 2007. 272 с.

31. Конончук А.І. Професійна підготовка соціальних працівників у контексті глобалізаційних змін // Соціальна робота: виклики сьогодення: збірник наукових праць за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції за ред. В.А. Поліщук, С.М. Калаур, Г.І. Слосанської. Тернопіль, ТНПУ імені В.Гнатюка, 2018, С. 54-56.

32. Концепція діяльності центрів освіти «третього віку» в Україні: Методичний посібник // Автори-укладачі Артур Горбовий, Аліна Халецька, Оксана Степанюк, Анна Кухаренко, Діана Спұлбер / Під заг. ред. Спұлбер Д., Горбового А., Халецької А. Київ – Луцьк, 2017. 116 с.

33. Король В. М. Вибір технології роботи з людьми похилого віку в сучасних умовах. Інноваційні підходи до застосування технологій у соціально-педагогічній роботі: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 15–16 лютого 2009 р., м. Черкаси / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. 240 с. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/n144/N144p084-089.pdf

34. Коленіченко Т. І., Сидоренко М. В. Методологічні принципи дослідження особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку у республіці Польща

35. Коленіченко Т. І. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в закладах соціального обслуговування. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11

36. Ломакина Т. Ю., Боровикова Я. В. Модель геронтологического образования. URL: <http://lifelong-education.ru/index.php/ru/literatura/147-model-gerontology>

37. Литовченко І. Становлення та розвиток андрагогічної концепції у світі: Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту. Сер. : Педагогіка і психологія. Вінниця, 2013. Вип. 40. С. 320–324.

38. Лук'янова Л. Б. Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с.

39. Лук'янова Л. Б. Неформальна освіта дорослих як невід'ємна складова освіти впродовж життя: Вісник Черкаського національного ун-ту. Сер. : Педагогічні науки. Черкаси, 2012. Вип. 1 (214). С. 94–97.

40. Лук'янова Л. Б. Освіта людей третього віку: реалії, проблеми, перспективи. Педагогічний процес : теорія і практика. 2010. №3 (1). С. 264–273.

41. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник .Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.

42. Мацкевич Ю.Р. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 11 Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. № 2. С. 47-52

43. Меморандум комісії Європейського Совета «Обучение в течение всей жизни» URL: <http://is.beneficium.ru/docs/20001030-memorandum-komissii-evropeiskogo-soveta> AVob-obuchenii-B. – 15.09.12.

44. Мета і принципи діяльності університетів третього віку у Великій Британії / В. А. Поліщук, А. А. Богуцька, О. Ю. Пришляк. Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 1 (40). С. 219–222. Бібліогр.: 221 с.

45. Ноулз М. Современная практика образования взрослых. Андрагогика против педагогики. – 1970

46. Огляд міжнародного досвіду. URL: www.prostir.ua/wp-content/uploads/2018/12/Огляд-міжнародного-досвіду.

47. Основы андрагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / И. А. Колесникова, А. Е. Марон, Е. П. Тонконогая и др.; под ред. И. А. Колесниковой. Москва: Академия, 2003. 240 с.

48. Панченко, С. М. Стимулювання процесу особистісного зростання дорослих засобами освіти: Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : зб. статей. Ялта : РВВ КГУ, 2010. Вип. 26. Ч. 3. С. 172–180.

49. Піонтківська О. Г. Особливості підтримки соціальної активності людей похилого віку: Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка . Психологія, №1(4). Київ, 2016. С. 88 – 90.

50. Піонтківська О. Г. Порівняльний аналіз підходів до визначення поняття соціальної активності людей похилого віку в Україні та далекому зарубіжжі:

Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Житомир: «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2016. Том VII. Екологічна психологія. Випуск 42. С. 173 – 181.

51. Піонтківська О. Г. Ціннісні орієнтації суспільно активних людей похилого віку: Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Житомир: «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2017. Том VII. Екологічна психологія. Випуск 44. С. 204 – 212.

52. Піонтківська О. Г. Готовність соціальних працівників до здійснення соціально-психологічної підтримки людей похилого віку: Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Житомир: «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2018. Том VII. Екологічна психологія. Випуск 45. С. 263– 272.

53. Поняття андрагогіки, її об'єкт, предмет, завдання. URL: https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65625b3ad68a5d53b88421206d26_0.html.

54. Порсева Х.О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій осіб похилого вік. Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 21 с. С. 8.

55. Про впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку": Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.08.2011 N 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11>.

56. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08. 09. 2005р. №2866 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>. – 15.09.12.

57. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю: Наказ Міністерства соціальної політики від 07.06.2017 № 956. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17>

58. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю: Закон

України від 06.07. 2017 р. № 956. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17>

59. Про соціальні послуги: Закон України від 15.01.2019 р. Відомості Верховної Ради України . 2019, № 18, ст.73). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2671-19>

60. Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції. URL: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/pdf/27_10_2016_Round_table.pdf

61. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: Розпорядження Прем'єр-міністра України від 11.01. 2018 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-derzhavnoyi-politiki-z-pitan-zdorovogo-ta-aktivnogo-dovgolittya-naselennya-na-period-do-2022-roku>.

62. Сандецька О. Освіта людей похилого віку як перспективний напрям освіти дорослих: Наукові записки. Серія «Педагогічні науки». 2012. Вип. 107 (2). С. 127–132.

63. Сігова А. Г. Забезпечення освітою людей похилого віку у сучасному світі: Духовність особистості. 2011. Вип. 3. С. 137–147.

64. Скорик Т. В. «Університет третього віку»: концептуальні положення та досвід реалізації: Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / гол. ред. Носко М. О. ; Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Чернігів : ЧНПУ, 2012. 212 с. С. 94–98.

65. Скорик Т. В. , Шевченко І. С. Університет третього віку як модель соціальної інтеграції осіб літнього віку в сучасне суспільство. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2014. Випуск 8. С. 60–68

66. Скрипник М. Дорослий у практичній андрагогії: Післядипломна освіта в Україні. 2016. № 1. С. 38–46.

67. Становище людей похилого віку в Україні / Р. І. Сопко // Вісник Львівського університету. Серія : Соціологічна. 2013. Вип. 7. С. 298-305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_sociology_2013_7_34

68. Тищенко О.В. Соціальна робота та права людини: навчальний посібник.- К.: ВГЛ «Обрії», 2010. 240с. С. 126.

69. Федоренко С. А. Університети «третього віку» як складова безперервної освіти: зарубіжний досвід: Педагогічний процес: теорія і практика. 2014. Вип. 1. С. 133- 138.

70. Чаграк Н. Організація і моделі освіти людей похилого віку : європейський досвід. Рідна школа. 2017. № ½. С. 69 – 75.

71. Чаграк Н. Освітні програми для людей похилого віку в закладах вищої освіти США: досвід для України:Рідна школа. 2016. № 7. С. 68-73.

72. Чаграк Н. І. “Час другого зростання”: можливості та перспективи освіти людей похилого віку в умовах демографічних і соціальних викликів // Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис. Київ, 2013. № 3. (дод.2). С. 161–165.

73. Чиркина, С. Е. Мотивы учебной деятельности как фактор эффективности обучения взрослых в период профессиональной переподготовки : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.07 “Возрастная и педагогическая психология”. Казань, 2005. 18 с.

74. Шугалій Н. Актуальність дослідження науково-педагогічної спадщини Ніколая Фредеріка Северіна Грундтвіга –засновника сучасної освіти для дорослих: Вища освіта України. 2012. № 4. С. 72– 78.

75. Яцемирская Р. С. Социальная геронтология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений: М. Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003.

ДОДАТКИ

Додаток 1

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ**ПОСТАНОВА**

від 2019 р. №
Київ

Про затвердження Типового положення про центр надання соціальних послуг

Відповідно до абзацу сьомого частини другої статті 13 Закону України „Про соціальні послуги” Кабінет Міністрів України **постановляє:**

1. Затвердити Типове положення про центр надання соціальних послуг, що додається.
2. Рекомендувати органам місцевого самоврядування при організації діяльності центрів надання соціальних послуг керуватись Типовим положенням, затвердженим цією постановою.
3. Ця постанова набирає чинності з 1 січня 2020 року.

Прем'єр-міністр України**В. ГРОЙСМАН**

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 2019 р. №

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ

про центр надання соціальних послуг

1. Центр надання соціальних послуг (далі – Центр) є закладом соціального захисту населення, що здійснює соціальну роботу та надає соціальні послуги особам / сім'ям, які належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах (далі – отримувач соціальних послуг).

2. Центр утворюється, реорганізується та ліквідується в порядку, передбаченому законодавством, районною державною адміністрацією або органом місцевого самоврядування (далі – засновник) з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці або територіальної громади і підпорядковується структурному підрозділу, до повноважень якого належать питання соціального захисту населення.

Центр не утворюється у разі функціонування в адміністративно-територіальній одиниці чи територіальній громаді центру соціальних служб і територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Діяльність Центру має відповідати критеріям діяльності надавачів соціальних послуг.

3. Методичний та інформаційний супровід діяльності Центру забезпечує обласний / Київський міський центр соціальних служб.

4. Центр у своїй діяльності керується [Конституцією](#) та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Мінсоцполітики, іншими нормативно-правовими актами з питань надання соціальних послуг, а також цим Положенням.

5. Основними завданнями Центру є:

проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню в складні життєві обставини осіб / сімей, які належать до вразливих груп населення;

надання особам / сім'ям, які належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах, комплексу соціальних послуг, яких вони потребують, відповідно до переліку послуг, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, з метою мінімізації або подолання таких обставин.

-

6. Центр відповідно до визначених цим Положенням завдань:

виявляє осіб / сім'ї, які належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах, і веде облік таких осіб / сімей;

проводить оцінювання потреб особи / сім'ї у соціальних послугах;

надає соціальні послуги відповідно до державних стандартів соціальних послуг;

надає допомогу отримувачам соціальних послуг у розв'язанні їхніх соціально-побутових проблем;

забезпечує соціальне супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу;

забезпечує соціальний патронаж осіб, які відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, а також звільнених від подальшого відбування таких покарань на підставах,

передбачених законом, за повідомленням структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районної, районної у м. Києві держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті ради;

складає план реабілітації особи, яка постраждала від торгівлі людьми;

вносить відомості до реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;

проводить моніторинг та оцінювання якості наданих ним соціальних послуг;

створює умови для навчання та підвищення кваліфікації працівників, які надають соціальні послуги;

взаємодіє з іншими суб'єктами системи надання соціальних послуг, а також з органами, установами, закладами, фізичними особами – підприємцями, які в межах компетенції на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці або територіальної громади надають допомогу вразливим групам населення та особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та / або здійснюють їх захист;

інформує населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади та отримувачів соціальних послуг індивідуально про перелік, обсяг і зміст соціальних послуг, які він надає, умови та порядок їх отримання у формі, доступній для сприйняття особами з будь-яким видом порушення здоров'я, зокрема з порушеннями зору, слуху;

інформує населення про сімейні форми виховання дітей та проводить попередній відбір кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі;

готує статистичні та інформаційно-аналітичні матеріали стосовно наданих соціальних послуг і проведеної соціальної роботи, які подає відповідному структурному підрозділу з питань соціального захисту населення місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування;

забезпечує захист персональних даних отримувачів соціальних послуг відповідно до [Закону України „Про захист персональних даних”](#).

7. Центр з урахуванням потреб у соціальних послугах, визначених у відповідній адміністративно-територіальній одиниці / територіальній громаді, надає такі соціальні послуги: догляд вдома, денний догляд, догляд стаціонарний; підтримане проживання; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку; екстрене (кризове) втручання; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво (медіація); соціальна профілактика; натуральна допомога; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; переклад жестовою мовою; догляд та виховання дітей в умовах, наближених до

сімейних; супровід під час інклюзивного навчання; інформування; інші соціальні послуги.

8. Послуги надаються Центром за місцем проживання / перебування отримувача соціальних послуг (вдома), у приміщенні надавача соціальних послуг, за місцем перебування отримувача соціальних послуг поза межами приміщення надавача соціальних послуг (у тому числі на вулиці).

Для надання соціальних послуг у Центрі утворюються відповідні структурні підрозділи (відділення):

відділення соціальної роботи, основними завданнями якого є проведення соціальної роботи з особами / сім'ями, що належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема: інформаційно-просвітницька, соціально-профілактична робота, оцінювання потреб осіб / сімей у соціальних послугах, організація надання їм соціальних послуг шляхом ведення випадку, моніторинг надання соціальних послуг центром, соціальне супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, соціальний патронаж осіб, які відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, а також звільнених від подальшого відбування таких покарань;

мобільна бригада соціально-психологічної допомоги (надання особам, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі, послуг кризового та екстреного втручання, інформування, консультування, представництва інтересів; формування нетерпимого ставлення громадян до проявів домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі, проведення заходів у сфері запобігання та протидії насильству);

відділення натуральної та грошової допомоги (надання грошової та натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття, інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах);

відділення соціальних послуг за місцем проживання (надання соціальних послуг догляду вдома, соціального супроводу особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання / перебування).

У Центрі може бути утворено одне або кілька таких відділень (відділення соціальної допомоги вдома, відділення соціального супроводу сімей / осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах).

Відповідно до потреб громади у соціальних послугах у Центрі можуть утворюватися:

відділення надання соціальних послуг в умовах денного перебування (надання впродовж дня дітям / особам з інвалідністю, громадянам похилого віку, у яких немає медичних протипоказань для перебування в колективі, соціальних послуг денного догляду, соціальної адаптації, соціальної реабілітації та інших соціальних послуг з метою усунення обмежень життєдіяльності).

У Центрі може бути утворено одне або кілька таких відділень (відділення денного догляду, відділення соціальної адаптації тощо);

спеціалізована служба (відділення) підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі (надання особам, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі соціальних послуг консультування, інформування, представництва інтересів, денного перебування, притулку, тощо).

Така служба (таке відділення) розміщується в окремому приміщенні (окремій будівлі, споруді або частині будівлі) з дотриманням принципу конфіденційності;

стаціонарна / денна служба (стаціонарне / денне відділення) соціально-психологічної реабілітації дітей (надання послуги соціально-психологічної реабілітації дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах).

Така служба (таке відділення) розміщується окремо від інших служб (відділень) (в окремому приміщенні, окремій будівлі, споруді або

частині будівлі), де створюються умови, максимально наближені до сімейних;

відділення надання соціальних послуг в умовах цілодобового перебування / проживання (надання соціальних послуг стаціонарного догляду, підтриманого проживання, паліативного догляду, притулку громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, особам, які потребують паліативної допомоги, бездомним та іншим вразливим групам населення).

У Центрі може бути утворено одне або кілька таких відділень (відділення стаціонарного догляду, підтриманого проживання, паліативного догляду, притулок тощо);

інші структурні підрозділи, діяльність яких спрямовується на надання соціальних послуг особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Зазначені структурні підрозділи створюються за рішенням засновника Центру.

Структурний підрозділ очолює керівник, якого призначає на посаду директор Центру.

Положення про структурні підрозділи Центру затверджуються директором Центру та погоджуються засновником.

9. Центр має право:

самостійно визначати форми та методи роботи;

подавати до органів державної влади та органів місцевого самоврядування запити на інформацію, необхідну для організації надання соціальних послуг;

утворювати робочі групи, мультидисциплінарні команди із залученням представників установ, закладів, організацій тощо, які в межах компетенції надають допомогу особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах;

залучати на договірній основі підприємства, установи, організації, фізичних осіб, волонтерів до надання соціальних послуг у підрозділах Центру;

залучати грошові кошти та інші ресурси (людські, матеріальні, інформаційні тощо), необхідні для надання соціальних послуг.

10. Центр провадить діяльність за принципами дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю; гуманізму; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; поваги до честі та гідності; толерантності; законності; соціальної справедливості; доступності та відкритості; неупередженості та безпечності; добровільності; індивідуального підходу; комплексності; конфіденційності; максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів; забезпечення високого рівня якості соціальних послуг.

11. Підставою для надання соціальних послуг є:

направлення особи / сім'ї для отримання соціальних послуг, видане на підставі відповідного рішення структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районної державної адміністрації, виконавчого органу міської ради міста обласного значення, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради об'єднаної територіальної громади;

результати оцінювання потреб особи / сім'ї у соціальних послугах.

12. Центр очолює директор, якого призначає на посаду (на конкурсній основі за контрактом) та звільняє з посади засновник.

13. Директор Центру:

організовує роботу Центру, персонально відповідає за виконання завдань Центру, визначає ступінь відповідальності працівників Центру;

здійснює контроль за повнотою та якістю надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, відповідно до державних стандартів і нормативів;

забезпечує своєчасне подання звітності про роботу Центру;

затверджує положення про структурні підрозділи Центру;

затверджує посадові інструкції працівників Центру;

призначає в установленому порядку на посади та звільняє з посад працівників Центру;

затверджує правила внутрішнього розпорядку Центру та контролює їх виконання;

видає відповідно до компетенції накази та розпорядження, організовує та контролює їх виконання;

укладає договори, діє від імені Центру і представляє його інтереси;

розпоряджається коштами Центру в межах затвердженого кошторису;

забезпечує фінансово-господарську діяльність Центру, створення та розвиток матеріально-технічної бази для проведення комплексу заходів із надання соціальних послуг особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах;

вживає заходів щодо забезпечення Центру автотранспортними засобами, спеціальними засобами для догляду і самообслуговування (за потребою);

забезпечує проведення атестації працівників Центру в порядку, визначеному законодавством, та сприяє підвищенню їхньої кваліфікації;

вживає заходів для поліпшення умов праці, забезпечення дотримання правил охорони праці, внутрішнього трудового розпорядку, санітарної та пожежної безпеки;

виконує інші повноваження, передбачені законодавством.

14. Положення про Центр, кошторис і штатний розпис Центру затверджуються засновником.

Типова штатна чисельність працівників Центру затверджується Мінсоцполітики за погодженням із Мінфіном.

15. Утримання Центру забезпечується за рахунок коштів, передбачених у відповідних місцевих бюджетах, а також за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством.

16. Умови оплати праці, тривалість робочого часу та відпусток працівників Центру встановлюються відповідно до законодавства.

З урахуванням потреб та можливостей громади у Центрі може бути запроваджено підсумований облік робочого часу відповідно до норм Кодексу законів про працю України.

17. Центр забезпечує для працівників, які надають соціальні послуги: створення належних умов для професійної діяльності (у тому числі підвищення кваліфікації, супервізії);

проведення профілактичного медичного огляду;

захист професійної честі, гідності та ділової репутації, у тому числі в судовому порядку;

надання у разі потреби спеціального одягу, взуття, інвентарю, велосипедів, проїзних квитків або виплату грошової компенсації за їх придбання;

створення безпечних умов праці.

18. Ведення діловодства, бухгалтерського обліку та статистичної звітності у Центрі здійснюється відповідно до законодавства.

19. Моніторинг та оцінювання якості соціальних послуг у Центрі проводиться відповідно до законодавства.

Для забезпечення здійснення громадського контролю за наданням соціальних послуг при Центрі може створюватися громадська чи наглядова рада.

20. Центр володіє та користується майном, яке передано йому органом, що його утворив, юридичними та фізичними особами, а також майном, придбаним за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Центр має право на придбання та оренду обладнання, необхідного для забезпечення функціонування Центру.

21. Засновник забезпечує створення та розвиток у Центрі необхідної матеріально-технічної бази, в тому числі відповідність приміщень санітарно-гігієнічним, будівельним і технічним нормам, вимогам пожежної безпеки та іншим нормам згідно із законодавством.

22. Для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення в установленому порядку Центром забезпечується доступ до його будівель, приміщень і прилеглої до них території.

Вхідна група будівлі Центру (якщо вона установлена на рівні з підлогою (тротуаром) чи містить сходи) має бути облаштована пандусом і звуковим орієнтиром (наприклад, метрономом).

Ширина та конструкція дверей і турнікетів має бути достатньою та зручною для пересування на кріслі колісному тощо. Туалетна кімната має бути доступною для осіб, які пересуваються на кріслах колісних.

Вхідна група приміщень Центру (у тому числі ребра першої та останньої сходинки сходового маршу), шляхи руху відвідувачів, зони очікування та робочі зони мають бути без бар'єрів (бордюрів, порогів, перепадів, придверних брудоочисних решіток тощо) і містити маркування засобами тактильного орієнтування (тактильними інформаційними покажчиками шрифтом Брайля, тактильними мнемосхемами приміщень тощо).

Сходи та пандус мають бути обладнані поручнями з обох боків.

За наявності облаштованих автостоянок на прилеглої до Центру території передбачаються відповідно позначені місця для безоплатної стоянки автотранспортних засобів, якими керують (перевозяться) особи з інвалідністю, у кількості, визначеній Законом України „Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”.

Будівлі, приміщення та автостоянки облаштовуються з урахуванням потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення згідно з вимогами відповідних державних будівельних норм, стандартів і правил (ДБН В.2.2-17:2006 „Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення”; ДСТУ-Н Б В.2.2-31:2011 „Настанова з облаштування будинків і споруд цивільного призначення елементами доступності для осіб з вадами зору та слуху”; ДСТУ Б ISO 21542:2013 „Будинки і споруди. Доступність і зручність використання побудованого життєвого середовища”), а

також згідно з правилами дорожнього руху із залученням до всіх етапів робіт з облаштування представників громадських організацій, які спеціалізуються на вирішенні питань забезпечення доступності інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Якщо діючі об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, забезпечується їх розумне пристосування відповідно до частини другої статті 27 Закону України „Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні” за погодженням із громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю.

23. Центр є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства, печатку зі своїм найменуванням, штампи та бланки.

Територіальні центри соціального обслуговування Чернігівської області

№	Назва закладу	Основний вид діяльності закладу	Директор	Адреса	Телефон та email	Послуга «УТВ»
1	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) КУЛИКІВСЬКИЙ ЦСО	87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Лаврінчук Юрій Григорович	16300, Чернігівська обл., Куликівський район, селище міського типу Куликівка, ВУЛИЦЯ МИРУ, будинок 114	0464321671 (243) 2-16-71 terzentr_kul@ukr.net	Не надає
2	КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА "ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)" МЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ МЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Гончар Наталія Вікторівна	15600, Чернігівська обл., Менський район, місто Мена, ВУЛИЦЯ АРМІЙСЬКА, будинок 1	(244) 3-16-09 03196073@mail.gov.ua 0464431609	Не надає
3	КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ	88.10 Надання соціальної допомоги без	Сіра Тетяна Миколаївна	16100, Чернігівська обл.,	(255) 2-04-76 sosntc@	Не надає

	ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) СОСНИЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ СОСНИЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів		Сосницький район, селище міського типу Сосниця, ВУЛИЦЯ ДОВЖЕНКА, будинки 7	ukrpost.ua +380465 520424	
4	ТЕРИТОРИАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) НОВОЗАВОДСЬКОГО РАЙОНУ М.ЧЕРНИГОВА	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	<i>Алексєєва Маргарита Миколаївна</i>	14001, Чернигівська обл., місто Чернигів, Новозаводський район, ВУЛИЦЯ ТЕКСТИЛЬНИКІВ, будинки 25	ter.centra@nzsra.gov.ua <i>тел.</i> 667548 662972	Надає
5	ТЕРИТОРИАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ДЕСНЯНСЬКОЇ	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Носок Світлана Іванівна	14032, Чернигівська обл., місто Чернигів, Деснянський район, ВУЛИЦЯ РОКОССОВС	контактний телефон: 67-15- 67, тел./факс 67-19-86	Надає

	РАЙОННОЇ РАДИ У МІСТІ ЧЕРНІГІВ			БКОГО, будинок 18		
6	ПЕРВИННА ПРОФСПІЛКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТАЛАЛАЇВСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГ О ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ТАЛАЛАЇВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	94.20 Діяльність професійних спілок	Попович Ніна Михайлівна	17200, Чернігівська обл., Талалаївський район, селище міського типу Талалаївка, ПРОВУЛОК ЛЕНІНА, будинок 4	04634 22233	Не надає
7	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ПРИЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Попко Валентин Петрович	17501, Чернігівська обл., місто Прилуки, ВУЛИЦЯ КОРОЛЕНКА , будинок 8	ter.centri @ukr.net 5-08-58, 5-25-45 +380463 750858	Надає послугу
8	БАХМАЦЬКИЙ РАЙОННИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР	84.12 Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти,	Кадема Олена Миколаївна	16500, ЧЕРНІГІВСЬ КА область, БАХМАЦЬК	(235) 2- 18-95 bahters@ ukr.net	Не надає

	СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) (ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР)	культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування		ИЙ район, місто БАХМАЧ, вулиця В. ВЕРНАДСЬКОГО, будинок 7		
9	БОБРОВИЦЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Пінчук Людмила Миколаївна	17400, Чернігівська обл., Бобровицький р-н, м. Бобровиця, вул. Незалежності, буд. 28	(232) 2- 31-85 bobrovic a_tercent r@ukr.net	Не надає
10	БОРЗНЯНСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)	Головна діяльність: 87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів Інше: 88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого	Федченко Ганна Василівна	16400, Чернігівська обл., Борзнянський район, місто Борзна, вул. ПАНТЕЛЕЙ МОНА КУЛІША, будинок 104	borzna_t cso@ukr .net +380956 000961,+ 3809616 75625	Не надає

		віку та інвалідів				
11	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ВАРВИНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Булава Юрій Васильович	17600, Чернігівська обл., Варвинський район, селище міського типу Варва, ВУЛ. ШЕВЧЕНКА, будинок 15	(236) 2-21-63 tc_varva@ukr.net	Надає
12	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ГОРОДНЯНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	Головна діяльність: 87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів Інші: 88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Семенов а Наталія Костянтинівна	15100, Чернігівська обл., Городнянський район, місто Городня, ПРОВУЛОК ТРОЇЦЬКИЙ, будинок 2	(245) 2-17-29 tercentrgor15100@ukr.net	Не надає
13	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	87.30 Надання послуг щодо догляду із	Книш Григорій Павлович	16703, Чернігівська обл., Ічнянський р-	(233) 2-14-83 tercentrgor15100	Не надає

	Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ІЧНЯНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів		н, м. Ічня, вул. Свято-Преображенська, буд. 15	@ukr.net	
14	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) КОРОПСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Лаврик Олександр Григорович	16200, Чернігівська обл., Коропський район, селище миського типу Короп, ВУЛИЦЯ ПОШТОВА, будинок 6	(256) 2-75-43 koropter.cs@ukr.net +380985230919	Надає
15	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) КОРЮКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Штикова Тетяна Станіславівна	15300, Чернігівська обл., Корюківський район, місто Корюківка, ВУЛИЦЯ ВОКЗАЛЬНА, будинок 2	Тел.: 0(4657) 2-11-99, 0(4657) 2-27-86, тел./факс: 0(4657) 3-15-10korukivkatercentr@ukr.net post.ua	Не має

16	<p>ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) НІЖИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ</p>	<p>Основний: 87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів</p> <p>Інші: 87.90 Надання інших послуг догляду із забезпеченням проживання</p> <p>88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів</p>	<p>Шаповалова Інеса Миколаївна</p>	<p>16600, Чернігівська обл., місто Ніжин, ВУЛИЦЯ ШЕВЧЕНКА, будинок 99-Є</p>	<p>(231) 3-10-74 tercentr2013@gmail.com</p>	<p>Надає</p>
17	<p>НОВГОРОД-СИВЕРСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) НОВГОРОД-СИВЕРСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ</p>	<p>Основний: 87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів</p> <p>Інші: 88.10 Надання соціальної</p>	<p>Прокопе нко Валентин Павлович</p>	<p>16000, Чернігівська обл., місто Новгород-Сіверський, вул. КОЗАЦЬКА, будинок 27</p>	<p>(258) 2-32-68 nvtercentr@ukr.net</p>	<p>Не надає</p>

	ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів				
18	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) НОСІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	84.11 Державне управління загального характеру	Кириченко Людмила Миколаївна	17100, Чернігівська обл., Носівський район, місто Носівка, ВУЛИЦЯ ЦЕНТРАЛЬН А, будинок 6	(242) 2- 20-71 nos_terc entr@me ta.ua	Не надає
19	ПРИЛУЦЬКИЙ РАЙОННИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Косенко Ніна Дмитрівна	7507, Чернігівська обл., місто Прилуки, вул. Київська, будинок 224	tercentr_ pril@ukr .net +380509 326447	Не надає
20	РІПКИНСЬКИЙ РАЙОННИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ	Основний: 87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого	Крутчен ко Віталій Герасимович	15000, Чернігівська обл., Ріпкинський район, селище міського типу Ріпки, ВУЛИЦЯ	(241) 2- 16-56 repki_ter _centr@ ukr.net	Не надає

	ПОСЛУГ)	віку та інвалідів Інші: 88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів		СОБОРНА, будинок 9 А		
21	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) СЕМЕНІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	Основний: 88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів Інші: 87.30 Надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Федюк Борис Олександрович	15400, Чернігівська обл., Семенівський район, місто Семенівка, ВУЛИЦЯ ЦЕНТРАЛЬН А, будинок 28	smtc@uk rpost.ua +380465 921400 +380465 921400	Не надає
22	КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА "ТЕРИТОРІАЛЬНИ Й ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАНН	Основний: 88.10 Надання соціальних послуг без забезпечення проживання для	Хоменко Світлана Миколаївна	15200, Чернігівська обл., Сновський район, місто Сновськ, вул.	tercenter _sc@ukr post.ua +380465 421277	Не надає

	Я (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)" СНОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ СНОВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	осіб похилого віку та інвалідів інші: 87.30 Діяльність по догляду за людьми похилого віку та інвалідами із забезпеченням проживання 88.99 Інші соціальні послуги без забезпечення проживання, не включені в інші категорії		ГОМЕЛЬСЬК А, будинок 26		
23	СРІБНЯНСЬКИЙ РАЙОННИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)	Основний: 84.12 Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування	Пиндюр а Жанна Миколаївна	17300, Чернігівська обл., Срібнянський район, селище міського типу Срібне, ВУЛИЦЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ, будинок 10	(239) 2-13-76 7415terc entr@ukr.net	Надає
24	ТАЛАЛАЇВСЬКИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР	84.12 Регулювання у сферах охорони	Марченко Володимир Іванович	17200, Чернігівська обл.,	(234) 2-14-47 taladm_s	Не надає

	СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)	здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування		Талалаївський район, селище міського типу Талалаївка, ПРОВУЛОК ЦЕНТРАЛЬН И, будинок 4	oft@cg.g ov.ua	
25	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ЧЕРНІГІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Лутченко Олена Михайлівна	14005 Чернігівська обл. місто Чернігів Деснянський район ПРОСПЕКТ МИРУ будинок 116- А	5-99-17 chadm_s otszahist @cg.gov .ua	Не надає
26	ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ПАРАФІЇВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ	87.30 надання послуг щодо догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів 88.10 надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого	ХРИСТЮК ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІ ВНА	16730, ЧЕРНІГІВСЬ КА ОБЛ., ІЧНЯНСЬКИ Й Р-Н, ПАРАФІЇВК А, ВУЛИЦЯ МАЗЕПИ, 11А	+306858 <u>14614</u>	Не надає

		віку та інвалідів				
27	СОСНИЦЬКИЙ РАЙОННИЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ)	88.10 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів	Конон Володимир Григорович	16152, Чернігівська обл., Сосницький р-н, С. Бутівка, вул. І-Го Травня, буд. 24	sosntc@ ukrpost.u a +380966 532284	Не надає

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

25.08.2011 N 326

Про впровадження соціально-педагогічної
послуги "Університет третього віку"

З метою надання методичної допомоги органам праці та соціального захисту населення обласних, районних, районних у містах адміністрацій, виконавчих комітетів міських рад відповідно до Закону України "Про соціальні послуги" ([966-15](#)), Плану дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.07.2008 N 1052-р ([1052-2008-р](#)), постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 N 1417 ([1417-2009-п](#)) "Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)"

Н А К А З У Ю:

1. Затвердити Методичні рекомендації щодо організації соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг), що додаються:

2. Департаменту соціальних послуг (Тарабукіна І.І.):

2.1. Наказ довести до Міністерства соціальної політики Автономної Республіки Крим, головних управлінь праці та соціального захисту населення обласних, Київської міської, Управління праці та соціального захисту населення Севастопольської міської державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

2.2. Здійснювати методичне керівництво впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку".

2.3. Узагальнити інформацію щодо впровадження надання соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" до 1 листопада 2011 року.

3. Міністерству соціальної політики Автономної Республіки Крим, головним управлінням праці та соціального захисту населення обласних, Київської міської, Управлінню праці та соціального захисту населення Севастопольської міської державних адміністрацій:

3.1. Забезпечити:

впровадження соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" у територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг);

надання методичної допомоги у підготовці навчальних програм для надання соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку";

участь фахівців-викладачів у навчальному процесі "Університет третього віку" відповідно до навчальної програми;

подання узагальненої інформації щодо організації соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" територіальними центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг) до 15 жовтня 2011 року.

3.2. Щорічно до 1 червня наступного за звітним року забезпечувати збір та подання узагальненої інформації Мінсоцполітики України щодо надання соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" протягом навчального року.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Л.Дроздову.

Віце-прем'єр-міністр
України - Міністр

С.Тігіпко

ПОГОДЖЕНО:

Т.в.о. Міністра освіти
і науки, молоді
та спорту України

П.Куліков

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
соціальної політики України
25.08.2011 N 326

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо організації соціально-педагогічної
послуги "Університет третього віку"**

у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг)

Вступ

В Україні навчання людей похилого віку є інноваційним проектом, що має на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж всього життя. Люди старшого віку - це ті, хто готується до виходу на пенсію або вже має статус пенсіонера. Відповідно до меморандуму безперервної освіти Європейського Союзу освітні системи повинні вміти гнучко адаптуватися до сучасних умов. Сьогодні концепція навчання впродовж всього життя прийнята і здійснюється в більшості розвинутих країн світу.

Це особливо важливо для вирішення проблем людей старшого віку, покращення якості їх життя, збереження та формування їх активної життєвої позиції. Тому в "Університетах третього віку" необхідно показати переваги, задоволення, користь і нові горизонти, що відкриваються завдяки безперервному навчанню. При цьому роль викладача носить специфічний характер, оскільки він виступає більше консультантом, наставником, посередником і організатором.

1. Загальні положення

1.1. Надання соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" (далі - послуга) забезпечується структурним підрозділом територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (далі - територіальний центр).

1.2. Послуга надається за наявності не менше 30 слухачів старшого віку.

1.3. У своїй діяльності персонал керується рішеннями та наказами Міністерства соціальної політики України, Міністерства соціальної політики Автономної Республіки Крим, головного управління праці та соціального захисту населення, відповідної обласної, Київської міської, Управління праці та соціального захисту населення Севастопольської міської, районної, районної у містах державних адміністрацій, керівництва територіального центру.

1.4. Метою надання послуги є реалізація принципу навчання людей старшого віку впродовж всього життя та підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей.

1.5. Слухачами курсу можуть бути люди похилого віку, що мають освіту будь-якого рівня, та зацікавлені брати участь в освітніх програмах.

2. Основні завдання

2.1. Основними завданнями надання послуги є організація та проведення безкоштовного навчання та освітніх заходів для людей похилого віку згідно із затвердженими директором територіального центру програмами та планами організації послуги.

2.2. Надання послуги має забезпечити:

- створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку;
- реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства;
- надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями, зокрема щодо:
 - процесу старіння та його особливостей;
 - сучасних методів збереження здоров'я;
 - набуття навичок самодопомоги;
 - формування принципів здорового способу життя;
 - основ законодавства стосовно людей похилого віку та його застосування на практиці;
 - формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед інформаційних та комунікаційних;
 - потенціалу та можливостей волонтерської роботи;
 - підвищення якості життя людей похилого віку, завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до технологічних перетворень;
 - формування практичних умінь і навичок;
 - можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом.

2.3. Сприяння спільно з державною службою зайнятості у подальшому працевлаштуванні слухачів (за їх бажанням).

3. Порядок організації навчання

3.1. Під час організації надання послуги в залежності від потреби слухачів утворюються відповідні факультети:

- літературний;
- мистецький;
- комунікаційних та інформаційних технологій;
- основ медицини, здорового способу життя;
- іноземних мов;

- інші.

До організації навчання людей похилого віку можуть бути залучені фахівці місцевих органів влади (за їх згодою), місцевих управлінь праці та соціального захисту населення, охорони здоров'я, юстиції, Пенсійного фонду України, служби зайнятості, територіального центру.

Навчання в "Університетах третього віку" здійснюється як викладачами, так і волонтерами.

Принцип "рівний-рівному" є одним із основоположних в організації надання послуги і передбачає якомога ширше залучення до викладання та проведення занять людей похилого віку, які мають відповідний досвід та освіту, обізнані з темою та проблемами, що передбачені програмою. Для викладання окремих тем курсу, доцільно залучати викладачів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, студентів, вчених із академічних інститутів та дослідницьких центрів, вчителів загальноосвітніх шкіл та старших школярів, представників громадських організацій.

3.2. Процес навчання людей похилого віку повинен базуватися на принципах добровільності та методах навчання дорослих (додаток 1) (поєднання теоретичних та практичних знань).

3.2.1. Навчання людей похилого віку передбачає:

- врахування життєвого досвіду та наявних знань, навичок слухачів;

- інтерактивну форму взаємодії між учасниками навчального процесу.

3.2.2. Навчання людей похилого віку повинно відбуватися за зверненням слухача та без застосування формальної перевірки отриманих знань та вмінь.

3.2.3. У навчальному процесі повинні застосовуватись як традиційні методи навчання, так і тренінгові методики, модульне навчання, які базуються на методах навчання дорослих.

3.2.4. При організації навчального процесу необхідно враховувати індивідуально-фізіологічні особливості слухачів, стан здоров'я та потреби.

3.2.5. Оптимальна наповнюваність навчальних груп 15 осіб, можлива і більша чисельність, але вона, як правило, не повинна перевищувати 25 осіб.

3.2.6. При плануванні лекцій у навчальному курсі кількість учасників може бути збільшена.

3.2.7. Організація місць для навчання повинна відбуватися з урахуванням індивідуальних особливостей слухачів (наприклад, при проблемах зі слухом слід запропонувати слухачеві сісти ближче).

3.2.8. Кількість та тривалість занять повинна плануватися з урахуванням фізичних можливостей (тривалість заняття не повинна перевищувати 45 хвилин).

3.2.9. Навчальний процес повинен передбачати перерви.

3.2.10. Викладачу слід керувати силою голосу, говорити повільно, м'яко.

3.2.11. Викладачу слід звертати увагу на самопочуття слухачів протягом усього заняття.

3.3. Навчання людей похилого віку слід проводити у спеціально-обладнаних приміщеннях, що відповідають санітарно-гігієнічним нормам, та з відповідним обладнанням. При виборі приміщення для навчання необхідно звертати увагу на те, щоб вхід до приміщення був обладнаний поручнями чи пандусом, поблизу була туалетна кімната.

3.3.1. Кімната для занять повинна бути просторою та добре провітрюватися, її можна оздоблювати квітами та декоративними засобами.

3.3.2. У кімнаті має бути дошка чи фліпчарт та засоби для роботи з ними. Бажано мати телевізор, відеомагнітофон, мультимедійний пристрій тощо.

3.4. Тривалість курсу.

3.4.1. Навчальний (базовий) курс триває протягом академічного року (дата початку та закінчення навчання визначається директором). Рекомендована тривалість курсу - 72 навчальні години, що передбачає навчання протягом 1 год. 40 хв. (два заняття по 40 хвилин з перервою 20 хвилин), кожного тижня у визначені дні.

3.4.2. Якщо слухачі закінчили базовий курс, вони можуть об'єднуватися в групи (факультети) за інтересами та продовжувати навчання, відповідно по їх потреб, уподобань та інтересів.

4. Оцінювання курсу

4.1. Оцінювання курсу орієнтоване виключно на заохочення слухачів "Університету третього віку", оскільки основним принципом організації навчання є отримання тими, хто навчається, задоволення від навчання та участі в навчальному процесі.

4.2. Територіальний центр заохочує слухачів, видаючи їм сертифікати (додаток 2), що підтверджують опанування слухачами базової програми відповідного курсу.

5. Структура програми

5.1. Програма курсу включає теми, що стосуються теоретичних знань та підходів до вивчення проблем людей старшого віку, передбачають набуття слухачами знань щодо збереження здоров'я, організації життя в старшому віці, правової грамотності, вмінь використання сучасних комунікаційних та інформаційних технологій,

організації дозвілля тощо.

5.2. Організатори та викладачі використовують цю програму як основу, орієнтуючись, насамперед, на потреби слухачів (які теми є для них цікавими) та наявні ресурси (чи є викладачі, що обізнані щодо змісту запропонованих тем, чи є інфраструктура) та розробляють свою власну програму, яка може включати лише деякі із запропонованої тематики, а також містити нові.

6. Права та обов'язки

6.1. Слухачі мають право:

- знати принципи, що лежать в основі надання послуги;
- отримувати послугу та закінчувати навчання за власним бажанням;
- брати участь у процесі навчання;
- на доступність;
- отримувати інформацію про надані послуги.

6.2. Слухачі повинні:

- підтримувати добрі стосунки з іншими слухачами, викладачами та керівниками територіального центру;
- ошадливо ставитися до обладнання, де надається послуга;
- брати активну участь в організації послуги;
- поважати цінності та організаційні засади "Університету третього віку".

6.3. Територіальний центр повинен:

- забезпечувати надання якісних соціальних послуг, відповідні умови для навчання, ефективну організацію надання послуги;
- розробляти та впроваджувати нові програми розвитку та навчання відповідно до потреб слухачів;
- враховувати думку слухачів при визначенні часу навчання, формуванні навчальних груп.

Заступник директора
Департаменту соціальних
послуг - начальник відділу
реформування системи
соціальних послуг

О.Суліма

Додаток 1
до пункту 3.2. розділу 3
Методичних рекомендацій

Методи навчання дорослих

Мозковий штурм - в парах, малих чи великих групах швидко генеруються та фіксуються (письмово чи усно) всі ідеї/коментарі щодо заданої теми. Коли ідеї генеровані, їх можна об'єднати або привести до ладу.

Вивчення випадків - індивідуально або в малих групах викладач презентує слухачам тему або ситуацію з реального життя для обговорення, аналізу, прийняття рішення.

Дебати/дискусії - публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми. Слухачі індивідуально або поділившись на команди кваліфіковано та в межах певних часових рамок аргументовано доводять тезу, запропоновану до обговорення. Учасники дебатів/дискусії мають на меті отримання певного результату - сформувані у слухачів позитивне враження від власної позиції, виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблем.

Індивідуальні вправи - слухачі проводять час індивідуально над виконанням завдання: розробляють плани, розмірковують над інформацією, почуттями та своїм ставленням.

Навчання в парах - розбиті на пари слухачі розмірковують над питанням чи темою, заданими викладачем, потім діляться своїми думками з партнером. Викладач може попросити слухачів поділитися своїми думками або представити групі думки партнера.

Доповідь - слухачі можуть представити детально розглянуту ситуацію чи питання, які стосуються теми, що вивчається. Презентація може відбуватися перед всією аудиторією з метою розгляду, обговорення, вирішення проблеми тощо.

Розповіді історій - слухачі діляться конкретним досвідом, який має відношення до теми, яка вивчається. Це може бути історія з власного життя чи історія з життя друзів, знайомих, колег. Ці розповіді допомагають забезпечити персональний зв'язок з матеріалами та допомагають слухачам визначити свої інтереси, цінності, точку зору. Інші слухачі мають змогу реагувати на різноманітність досвіду інших людей.

Розв'язання проблеми - ставиться певна проблема та презентується відповідний метод вирішення даної проблеми. Учасникам надається можливість індивідуально чи в групі представити шляхи вирішення поставленої проблеми.

Практичне оволодіння навичками - відводиться час для демонстрування/засвоєння нових навичок, потім відводиться певний час, щоб слухачі мали змогу попрактикуватися.

Конференція - люди з різним досвідом з даного предмету запрошуються на заняття з метою представлення своїх поглядів, відповідей на запитання, обговорення питань.

Гра - виконання певного завдання в різних ролях та в ігровій формі.

Демонстрація/показ - фахівець, який володіє певною навичкою, демонструє для слухачів процес її застосування з подальшим її засвоєнням.

Заступник директора
Департаменту соціальних
послуг - начальник відділу
реформування системи
соціальних послуг

О.Суліма

Додаток 2
до пункту 4.2. розділу 4
Методичних рекомендацій

Міністерство соціальної політики України

**Територіальний центр соціального
обслуговування (надання соціальних послуг)**

СЕРТИФІКАТ

Виданий на підтвердження того, що _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

пройшов(-ла) курс навчання в "Університеті третього віку" на

факультеті _____ (____ годин)

(назва)

Прослухані курси:

Директор територіального
центру соціального
обслуговування (надання
соціальних послуг)

(П.І.Б.)

Завідувач відділення

(П.І.Б.)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор територіального центру

І.М.Шаповалова

«___» _____ 2018р.

Положення
про Університет третього віку
територіального центру соціального обслуговування
(надання соціальних послуг)
Ніжинської міської ради

1. Університет третього віку (далі - УТВ) створено при відділенні денного перебування територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (далі - територіальний центр) з метою організації надання соціально-педагогічної послуги (далі – послуга).

2. Послуга надається за наявності не менше 30 слухачів старшого віку.

3. У своїй діяльності персонал керується Конституцією України, законодавчими актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики України, Департаменту соціального захисту населення, розпорядженнями голови Ніжинської міської ради, директора територіального центру та цим Положенням.

3.1. Загальне керівництво діяльністю УТВ здійснює Рада університету, згідно відповідного положення.

4. Метою надання послуги є реалізація принципу навчання людей старшого віку впродовж всього життя та підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей.

5. Слухачами курсу можуть бути люди похилого віку, що мають освіту будь-якого рівня, та зацікавлені брати участь в освітніх програмах.

6. Основними заходами з надання послуги є організація та проведення безкоштовного навчання та освітніх заходів для людей похилого віку згідно із затвердженими директором територіального центру програмами та планами організації послуги.

7. Надання послуги має забезпечити:

- створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку;
- реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства;
- надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями, зокрема щодо:
 - процесу старіння та його особливостей;
 - сучасних методів збереження здоров'я;

- набуття навичок самодопомоги;
- формування принципів здорового способу життя;
- основ законодавства стосовно людей похилого віку та його застосування на практиці;
- формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед інформаційних та комунікаційних;
- потенціалу та можливостей волонтерської роботи;
- підвищення якості життя людей похилого віку, завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до технологічних перетворень;
- формування практичних умінь і навичок;
- можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом.

8. Під час організації надання послуги в залежності від потреби слухачів в УТВ утворюються:

а) факультети:

- літературно - мистецький;
- комунікаційних та інформаційних технологій;
- основ медицини, здорового способу життя;
- іноземних мов;
- декоративно – прикладний;
- краєзнавчий;
- православний;
- психолого - педагогічний;
- соціально – правовий,

б) факультативи:

- основи першої домедичної допомоги;
- йога;
- пісенний калейдоскоп;
- скандинавська ходьба;
- догляд за хворими, паліативна допомога;
- танцювальна студія.

В залежності від потреби слухачів можуть утворюватися інші факультети та факультативи.

9. До організації навчання людей похилого віку можуть бути залучені працівники територіального центру, фахівці органів місцевого самоврядування, охорони здоров'я, культури, юстиції, установ та закладів соціальної сфери, викладачі та співробітники закладів вищої освіти та інші фахівці за згодою сторін.

10. Навчання в УТВ здійснюється як викладачами, так і волонтерами.

11. Принцип "рівний-рівному" є одним із основоположних в організації надання послуги і передбачає якомога ширше залучення до викладання та проведення занять людей похилого віку, які мають відповідний досвід та освіту, обізнані з темою та проблемами, що передбачені програмою. Для викладання окремих тем курсу, можуть бути залучені викладачі вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, студенти, вчителі

загальноосвітніх шкіл та старші школярі, представники закладів культури та громадських організацій.

12. Процес навчання людей похилого віку повинен базуватися на принципах добровільності та методах навчання дорослих:

- мозковий штурм;
- вивчення випадків ;
- дебати/дискусії ;
- індивідуальні вправи;
- навчання в парах;
- доповідь;
- розповіді історій;
- розв'язання проблеми;
- практичне оволодіння навичками;
- конференція;
- гра;
- демонстрація/показ.

13. Навчання людей похилого віку передбачає:

- врахування життєвого досвіду та наявних знань, навичок слухачів;
- інтерактивну форму взаємодії між учасниками навчального процесу.

14. Навчання людей похилого віку повинно відбуватися за зверненням слухача та без застосування формальної перевірки отриманих знань та вмій.

15. У навчальному процесі повинні застосовуватись як традиційні методи навчання, так і тренінгові методики, модульне навчання, які базуються на методах навчання дорослих.

16. При організації навчального процесу необхідно враховувати індивідуально-фізіологічні особливості слухачів, стан здоров'я та потреби.

17. В залежності від факультету наповнюваність навчальних груп може варіюватись від 2 до 15 осіб, можлива і більша чисельність, але вона, як правило, не повинна перевищувати 25 осіб.

18. При плануванні лекцій у навчальному курсі кількість учасників може бути збільшена.

19. Організація місць для навчання повинна відбуватися з урахуванням індивідуальних особливостей слухачів (наприклад, при проблемах зі слухом слід запропонувати слухачеві сісти ближче).

20. Кількість та тривалість занять повинна плануватися з урахуванням фізичних можливостей (тривалість заняття не повинна перевищувати 45 хвилин).

21. Навчальний процес повинен передбачати перерви.

22. Викладачу слід керувати силою голосу, говорити повільно, м'яко.

23. Викладачу слід звертати увагу на самопочуття слухачів протягом усього заняття.

24. Навчання людей похилого віку слід проводити у спеціально-обладнаних приміщеннях, що відповідають санітарно-гігієнічним нормам, та з відповідним обладнанням.

25. Навчальний (базовий) курс триває протягом академічного року (дата початку та закінчення навчання визначається директором). Рекомендована тривалість курсу - 72 навчальні години, що передбачає навчання протягом 1 год. 40 хв. (два заняття по 40 хвилин з перервою 20 хвилин), кожного тижня у визначені дні.

26. Якщо слухачі закінчили базовий курс, вони можуть об'єднуватися в групи (факультети) за інтересами та продовжувати навчання, відповідно по їх потреб, уподобань та інтересів.

27. Оцінювання курсу орієнтоване виключно на заохочення слухачів "Університету третього віку", оскільки основним принципом організації навчання є отримання тими, хто навчається, задоволення від навчання та участі в навчальному процесі.

28. Територіальний центр заохочує слухачів, видаючи їм сертифікати (форма Сертифіката затверджена наказом Міністерства соціальної політики України від 25 серпня 2011 року № 326 «Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку»»), що підтверджують опанування слухачами базової програми відповідного курсу.

29. Програма курсу включає теми, що стосуються теоретичних знань та підходів до вивчення проблем людей старшого віку, передбачають набуття слухачами знань щодо збереження здоров'я, організації життя в старшому віці, правової грамотності, вмінь використання сучасних комунікаційних та інформаційних технологій, організації дозвілля тощо.

30. Організатори та викладачі використовують цю програму як основу, орієнтуючись, насамперед, на потреби слухачів (які теми є для них цікавими) та наявні ресурси (чи є викладачі, що обізнані щодо змісту запропонованих тем, чи є інфраструктура) та розробляють свою власну програму, яка може включати лише деякі із запропонованої тематики, а також містити нові.

31. Слухачі мають право:

- знати принципи, що лежать в основі надання послуги;
- отримувати послугу та закінчувати навчання за власним бажанням;
- брати участь у процесі навчання;
- на доступність;
- отримувати інформацію про надані послуги.

32. Слухачі повинні:

- підтримувати добрі стосунки з іншими слухачами, викладачами та керівниками територіального центру;
- ощадливо ставитися до обладнання, де надається послуга;
- брати активну участь в організації послуги;
- поважати цінності та організаційні засади УТВ.

33. Територіальний центр повинен:

- забезпечувати надання якісних соціальних послуг, відповідні умови для навчання, ефективну організацію надання послуги;
- розробляти та впроваджувати нові програми розвитку та навчання відповідно до потреб слухачів;

- враховувати думку слухачів при визначенні часу навчання, формуванні навчальних груп.